

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การสร้างเครือข่ายสารสนเทศชุมชนของห้องสมุดประชาชนใน จังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าจากวรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องซึ่งมี เนื้อหาจำแนก เป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความหมายและความสำคัญของห้องสมุดประชาชน
2. ความเป็นมาของห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย
 - 2.1 แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและภารกิจของห้องสมุดประชาชน
 - 2.2 การดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนตามพระราชบัญญัติการศึกษา

แห่งชาติ พ.ศ. 2542

- 2.3 มาตรฐานห้องสมุดประชาชน
3. เครือข่ายสารสนเทศชุมชน
4. ข้อมูลจังหวัดปทุมธานี
5. ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดปทุมธานี
 - 5.1 ห้องสมุดประชาชนจังหวัดปทุมธานี
 - 5.2 ห้องสมุดประชาชนอำเภอสามโคก
 - 5.3 ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอลาดหลุมแก้ว
 - 5.4 ห้องสมุดประชาชนอำเภอลำลูกกา
 - 5.5 ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอธัญบุรี
 - 5.6 ห้องสมุดประชาชนอำเภอหนองเสือ
 - 5.7 ห้องสมุดประชาชนอำเภอลองหลวง

6.งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

- 6.1 งานวิจัยในประเทศ
- 6.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

ความหมายและความสำคัญของห้องสมุดประชาชน

ความหมายของห้องสมุดประชาชน

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายของห้องสมุดประชาชนไว้มากมาย ซึ่งในที่นี้ได้รวบรวมมา ดังนี้

นงเยาว์ โตใจ (2542, หน้า 2) ได้ให้ความหมายไว้ว่าห้องสมุดประชาชน เป็นห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยรัฐ หน่วยงานเอกชนหรือบุคคล ทั้งนี้เพื่อให้บริการแก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่า ไม่จำกัดเพศ วัย เชื้อชาติ ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง และความรู้ เพื่อยกระดับความรู้และความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น รวมทั้งเป็นแหล่งการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียนของประชาชน

สุณี เลิศแสงกิจ และพิศิษฐ์ กาญจนพิมาย (2546, หน้า 7) ได้สรุปว่า ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งสารสนเทศที่รัฐบาลนำเงินภาษีของประชาชนมาจัดบริการห้องสมุดประชาชน เปิดให้ประชาชนเข้าใช้และยืมหนังสือได้โดยไม่เสียค่าบริการ มีหน้าที่บริการสารสนเทศแก่ประชาชนโดยไม่จำกัดเพศ วัย และการศึกษา เพื่อส่งเสริมการอ่านและการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง

สุเวช ฌ หนองคาย (2544, หน้า 4) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ห้องสมุดประชาชนเป็นห้องสมุดที่ให้บริการสารสนเทศแก่ประชาชนในท้องถิ่นโดยไม่จำกัด วัย ระดับความรู้ เชื้อชาติ และศาสนา ให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนแต่ละชุมชน และส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองตลอดชีวิตของประชาชนในชุมชน

Harrod (1984, p. 628) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ห้องสมุดประชาชน คือ ห้องสมุดที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นโดยเงินทั้งหมดหรือบางส่วนจากประชาชน เพื่อให้บริการผู้ใช้โดยไม่จำกัดระดับของบุคคลในชุมชน แต่มีความเป็นอิสระในการเข้าถึงบริการทั้งหมดของห้องสมุด

International Federation of Library Associations and Institutions (2004) ได้ให้ความหมายว่า ห้องสมุดประชาชน คือ ศูนย์สารสนเทศท้องถิ่น ที่มีการให้บริการด้านความรู้และสารสนเทศแก่ผู้ใช้ทุกคน โดยไม่จำกัดเพศ วัย เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา หรือสถานะทางสังคม

Prytherch (2000, p. 523) ได้ให้ความหมายว่า ห้องสมุดประชาชน คือ ห้องสมุดที่รับเงินสนับสนุนจากเงินกองทุนสาธารณะ และประชาชนทุกคนทุกระดับสามารถเข้าใช้ห้องสมุดโดยไม่ต้องเสียค่าบำรุง

Usherwood (1997, p. 380) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ห้องสมุดประชาชน คือ ห้องสมุดที่มีการจัดตั้งขึ้นด้วยกองทุนสาธารณะ เน้นให้บริการแก่ประชาชน โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสารสนเทศรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสิ่งพิมพ์ โสตทัศนวัสดุ และวัสดุอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น

จากความหมายของห้องสมุดประชาชนที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ดังนี้ ห้องสมุดประชาชน หมายถึง ห้องสมุดที่จัดตั้งขึ้นโดยรัฐบาล หน่วยงานเอกชน หรือบุคคล เพื่อให้เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสาร เน้นให้บริการแก่ประชาชนในชุมชนนั้น ๆ โดยไม่จำกัดผู้ใช้บริการ ทั้งเพศ วัย การศึกษา เชื้อชาติ ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมือง และสถานภาพทางสังคม เพื่อสนับสนุนการศึกษา ค้นคว้าตลอดชีวิต นำไปสู่การยกระดับความรู้ความสามารถ และความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น

ความสำคัญของห้องสมุดประชาชน

บทพระราชนิพนธ์ใน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ตอนหนึ่งเรื่อง “ห้องสมุดในทัศนะของข้าพเจ้า” ทรงกล่าวไว้ว่า ห้องสมุดเป็นสถานที่เก็บเอกสารต่าง ๆ อันเป็นแหล่งความรู้ดังกล่าวจึงเรียกได้ว่าเป็นครู เป็นผู้ชี้แนะให้เรามีปัญญา วิเคราะห์วิจารณ์ให้รู้สิ่งควรรู้ชื่นชอบด้วยเหตุผลได้ ข้าพเจ้าอยากให้เรามีห้องสมุดที่ดี มีหนังสือครบทุกประเภทสำหรับประชาชน (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2553)

นอกจากนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 1-2) พ.ศ. 2542-2545 (2545, หน้า 15) ได้ให้ความสำคัญกับห้องสมุดประชาชนและกำหนดไว้ในมาตรา 25 ว่ารัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การกีฬาและนันทนาการ

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
วันที่.....
เลขทะเบียน.....
เลขเรียกหนังสือ.....

แหล่งข้อมูลข้างต้นนั้นแสดงให้เห็นว่า ห้องสมุดประชาชนมีความสำคัญอย่างยิ่ง ด้วยถือเป็นหนึ่งในแหล่งการเรียนรู้ และเป็นฐานความรู้สำคัญ มีจำเป็นต่อการศึกษาและการรู้หนังสือของประชากรในโลก ห้องสมุดประชาชนยังเป็นเครื่องมือของรัฐบาลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เมื่อประชาชนเป็นคนรักการอ่านและการศึกษาค้นคว้า คุณภาพชีวิตของประชากรก็ดีขึ้น การคิดค้น และการดำเนินชีวิตที่ดีย่อมตามมา ซึ่งห้องสมุดประชาชนเปรียบเสมือน “ชุมทรัพย์ทางปัญญา” ของประชาชนในท้องถิ่น เป็นแหล่งการศึกษานอกระบบ (non-formal education) และเป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิต (life-long education) ของประชาชน (นงเยาว์ โตใจ, 2542, หน้า 3) นอกจากนี้ ห้องสมุดประชาชนจะมีความสำคัญทางด้านการศึกษาแล้ว ห้องสมุดยังช่วยส่งเสริมวัฒนธรรมและช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจ เช่น ช่วยประหยัดรายจ่าย เนื่องจากสามารถศึกษาค้นคว้าเอกสารได้โดยไม่ต้องจ่ายเงิน ช่วยสร้างคนให้มีความรู้ สามารถนำความรู้ไปใช้ประกอบอาชีพ เป็นแนวทางในการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งห้องสมุดยังเป็นสถานที่ส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยและการเป็นพลเมืองดีของรัฐ เป็นต้น (อัมพร นามเหลา, 2542, หน้า 30)

จากความสำคัญของห้องสมุดประชาชนนั้น ทำให้การพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้ดีขึ้นมีคุณภาพจึงเป็นเรื่องที่รัฐและประชาชนต้องตระหนักถึงอย่างยิ่ง และร่วมกันดำเนินการพัฒนาห้องสมุดประชาชนทั้งในเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อทำให้สามารถตอบสนองการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในชุมชน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตที่สมบูรณ์และมีความสุขต่อไป

ความเป็นมาของห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย

ห้องสมุดประชาชนถือเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญของประชาชนมาแต่อดีต ซึ่งมีประวัติและพัฒนาการทั้งในและต่างประเทศที่สำคัญ ดังนี้

พัฒนาการของห้องสมุดประชาชนในต่างประเทศนั้น เริ่มมีมาตั้งแต่ 700 ปีก่อนคริสตศักราช ซึ่งห้องสมุดประชาชนแห่งแรกอยู่ในพระราชวังของพระเจ้าอัสสุรบานิบาล (King Assurbanipal) แห่งกรุงนิเนเวห์ ในอาณาจักรอัสซีเรีย โดยมีการเก็บเอกสาร

แผ่นดินเหนียวที่บันทึกข้อมูลด้วยอักษรคูนิฟอร์ม (cuneiform) และมีการเปิดให้บริการแก่ประชาชนโดยทั่วไป ห้องสมุดประชาชนมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างมากในยุคโรมัน จากหลักฐานการขุดค้นทางโบราณคดีที่กรุงโรมและกรุงเฮอรัลิวเลียม พบว่ามีชั้นหนังสือติดอยู่กับฝาผนังบ้านเป็นจำนวนมาก ต่อมาเมื่อ 39 ปี ก่อนคริสตกาล มีการจัดตั้งห้องสมุดแห่งแรกของกรุงโรมขึ้นที่ อาตรียม ลิเบอร์ตาติส (Artium Libertatis) และในช่วงของศตวรรษที่ 4 ปรากฏหลักฐานว่า กรุงโรมมีห้องสมุดประชาชนถึง 20-30 แห่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ประชาชนในยุคนั้นสนใจและมีนิสัยรักการอ่าน การศึกษาค้นคว้า ทำให้กิจการห้องสมุดประชาชนได้รับความนิยมอย่างมาก แต่ต่อมาเมื่ออาณาจักรโรมันล่มสลาย การดำเนินงานเกี่ยวกับห้องสมุดประชาชนก็เสื่อมตามลงไป ด้วย และห้องสมุดประชาชนได้เริ่มมีการพัฒนาขึ้นใหม่ในราวศตวรรษที่ 15-16 ซึ่งเป็นห้องสมุดที่อยู่ในชนบท โดยกระจายอยู่ทั่วไปในประเทศอังกฤษ สกอตแลนด์ ฝรั่งเศส และเยอรมัน ห้องสมุดชนบทนี้เริ่มจากการจัดตั้งโดยได้รับเงินอุดหนุนหรือเกิดจากการร่วมมือกันของประชาชน และอยู่ในความดูแลของท้องถิ่น แต่เมื่อเวลาผ่านไปมักประสบปัญหาด้านการเงิน ทำให้ถูกละเลยในการดูแลไปบ้าง (ปิยะนุช สุจิต, 2542, หน้า 23-25)

ในประเทศไทย ห้องสมุดประชาชนเริ่มมีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ดังปรากฏในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงมหาราช และพระราชนิพนธ์เรื่องไตรภูมิพระร่วง (สุพรรณิ วราทร, 2523, หน้า 17) แสดงให้เห็นว่าทรงเป็นนักเขียน ซึ่งเกิดจากทรงได้รวบรวมพระไตรปิฎกและหนังสือพุทธศาสนาไว้จำนวนมาก และทรงศึกษาค้นคว้าอย่างแตกฉาน แต่ในสมัยนี้ก็ไม่ปรากฏหลักฐานที่แสดงว่ามีการจัดตั้งห้องสมุดขึ้น

สำหรับห้องสมุดประชาชนในประเทศไทย ดำเนินงานโดยกระทรวงศึกษาธิการเริ่มขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2459 ซึ่งเรียกว่า ห้องอ่านหนังสือสำหรับประชาชน โดยจัดตั้งในจังหวัดพระนคร และจังหวัดธนบุรี แล้วขยายไปที่จังหวัดสงขลา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ จันทบุรี ร้อยเอ็ด และเชียงใหม่ (อัมพร นามเหลา, 2542, หน้า 302-303) และไม่ได้จัดตั้งเพิ่มเติมอีกจนกระทั่งต่อมารัฐบาลไทยเล็งเห็นความสำคัญของการศึกษาผู้ใหญ่ และการอ่านออกเขียนได้ของประชาชน จึงได้จัดตั้งห้องสมุดประชาชนขึ้น ในปี พ.ศ. 2491 เพื่อปลูกฝัง

และกระตุ้นให้ประชาชนรักการอ่าน และเพื่อเป็นแหล่งศึกษาค้นคว้าหาความรู้ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการบริการการศึกษาผู้ใหญ่อย่างแท้จริง

รัฐบาลไทยเริ่มให้ความสำคัญกับห้องสมุดประชาชนมากขึ้น จึงได้กำหนด “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2492” และในปีเดียวกันนี้ มีการจัดตั้งห้องสมุดขึ้นทุกจังหวัดและอำเภอ และในปี พ.ศ. 2495 ได้มีการปรับปรุงระเบียบห้องสมุดใหม่ เรียกว่า “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2495” รับผิดชอบโดย กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงศึกษาธิการ (ระยะแรก ห้องสมุดประชาชนขึ้นกับกรมสามัญศึกษา) ในช่วงเริ่มต้นห้องสมุดประชาชนยังมี ปัญหาเรื่องอาคารสถานที่ บุคลากร และงบประมาณ ทำให้การดำเนินงานยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ซึ่งในช่วงนี้ได้มีการแบ่งห้องสมุดประชาชนเป็น 3 ประเภท คือ ห้องสมุดประชาชนจังหวัด ห้องสมุดประชาชนอำเภอ และห้องสมุดเคลื่อนที่ และต่อมา ในปี พ.ศ. 2496 ได้แยกห้องสมุดตามขนาดเป็น 4 ประเภท คือ ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง ขนาดเล็ก และขนาดจิ๋ว และในวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2516 รัฐบาลประกาศให้ห้องสมุดประชาชนจังหวัดเป็นสถานศึกษา สังกัดกองการศึกษาผู้ใหญ่ กรมสามัญศึกษา พร้อมทั้ง กำหนดบทบาทและหน้าที่อย่างชัดเจนขึ้น (กุลธร เลิศสุริยะกุล, 2542, หน้า 19-24)

ในปี พ.ศ. 2535 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้มีการปรับปรุงบทบาทของห้องสมุดประชาชนประเภทต่างๆ ให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น โดยเน้นให้ประชาชนและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานห้องสมุดมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการให้บริการ และการจัดกิจกรรม เพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของห้องสมุดประชาชน และถือว่าห้องสมุดประชาชนเป็นสถาบันของชุมชน ในขณะเดียวกันกรมการศึกษานอกโรงเรียนก็ได้สร้างห้องสมุดประชาชนเพิ่มขึ้น ในปัจจุบันกรมการศึกษานอกโรงเรียนมีห้องสมุดประชาชนที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบทั่วประเทศเป็นจำนวนรวม 849 แห่ง เป็นห้องสมุดประชาชนจังหวัด จำนวน 73 แห่ง ห้องสมุดประชาชนอำเภอ จำนวน 694 แห่ง ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” จำนวน 82 แห่ง (สถาบันส่งเสริมและพัฒนา นวัตกรรมการเรียนรู้, 2552, หน้า 2)

แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทและภารกิจของห้องสมุดประชาชน

ในสังคมความรู้ การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประชาชน ห้องสมุดประชาชน จึงเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีบทบาทสำคัญในฐานะเป็นห้องเรียนนอกระบบและห้องเรียนเพื่อชีวิต สำหรับประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมายได้เข้าไปเรียนรู้ เป็นการส่งเสริมให้ประชาชนได้รับประสบการณ์ตรงจากการเรียนรู้ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างลึกซึ้ง ผู้เรียนจะเป็นบุคคลที่มีความสามารถ มีศักยภาพเป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญของประเทศชาติ ในต่างประเทศจึงได้มีการส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนและแหล่งเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ ให้เกิดขึ้นอย่างมากมาย โดยได้มีการออกนโยบายทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น เพื่อให้การบริหารจัดการห้องสมุดประชาชนและแหล่งเรียนรู้ เป็นไปอย่างมีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีการระดมกำลังในเรื่องของบุคลากรในพื้นที่ การจัดหาวัสดุอุปกรณ์ และการจัดหางบประมาณเพื่อสนับสนุน ให้มีการจัดตั้งห้องสมุดประชาชนและแหล่งการเรียนรู้ใหม่ ๆ ให้เพียงพอ รวมทั้งจัดหาเครือข่ายจากภาคเอกชน ให้เข้ามาร่วมมือกันอย่างเต็มที่ เพื่อพัฒนารูปแบบของห้องสมุดประชาชน และแหล่งการเรียนรู้ให้สนองตอบต่อการเข้าถึงการศึกษาของประชาชนทุกคนในประเทศอีกด้วย

รัฐบาลของไทยได้เห็นความสำคัญของการให้ประชาชนมีโอกาสเข้าถึงการศึกษา ในทุกรูปแบบ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกเวลาและทุกสถานที่ ความสำคัญนี้ ได้ถูกบัญญัติไว้ในมาตรา 25 ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ความว่า “รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูล และแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างพอเพียงและมีประสิทธิภาพ” โดยนัยมาตราดังกล่าวต้องการให้สังคมไทยมีโครงสร้างพื้นฐานที่เกื้อหนุนต่อการเรียนรู้ของบุคคล ในรูปของแหล่งการเรียนรู้ที่บุคคลสามารถจะเรียนรู้ได้อย่างหลากหลายกว้างขวางและมีมากพอเพียงที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นได้ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้นั้นเป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการศึกษาในรูปแบบใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบหรือ

การศึกษาตามอัธยาศัย ก็ต้องมีแหล่งที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้มากกว่าในขอบเขตของโรงเรียน

แนวคิดการพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีดังนี้ (สำนักงานบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน, 2547, หน้า 3)

1. พัฒนาห้องสมุดประชาชนจากฐานเดิมให้เป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารของคนในชุมชนที่จะมาหาข้อมูลที่ต้องการได้ โดยหลักการคือ สามารถให้ข้อมูลเบื้องต้นทุกประเภทแก่ผู้ใช้บริการได้โดยอาจจัดแสดงเป็นป้ายแนะนำข้อมูล โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ข้อมูลในแฟ้มข้อมูล ข้อมูลเอกสาร ฯลฯ ผู้ใช้บริการสามารถสืบค้นด้วยตนเองหรือจัดให้มีผู้ช่วยค้นคว้า นอกจากนี้ยังควรปรับบริการด้านเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศ โดยเป็นศูนย์กลางให้บริการเพื่อการเรียนรู้จากเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศ โดยจัดบริการ internet corner, e-book, e-learning และมีกิจกรรมดึงดูดความสนใจผู้มาใช้บริการสม่ำเสมอ

2. การพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน โดยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ขึ้นในห้องสมุด เช่น จัดการเรียนรู้หลักสูตรระยะสั้นต่าง ๆ โดยเชื่อมโยงเนื้อหาในห้องสมุดเช่น การเสวนาเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ประวัติชุมชน การฝึกอบรมระยะสั้น เช่น ภาษาจีน ภาษาอังกฤษ ภาษาญี่ปุ่น และการเสริมความรู้ระยะสั้นต่าง ๆ เช่น การทำดอกไม้ การปักผ้า

3. การพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมชุมชน โดยการจัดสถานที่ให้เอื้ออำนวยให้บุคคลในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์ในการจัดกิจกรรมของชุมชนในห้องสมุดประชาชนได้

4. การพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน จัดประสานงานกับห้องสมุดในชุมชนให้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ โดยนำระบบการให้บริการมาใช้แบบเชื่อมโยงเครือข่ายห้องสมุดในชุมชน เช่น ห้องสมุดโรงเรียน โรงพยาบาล ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน วัด ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านให้มีการเชื่อมโยงกันในเรื่องของสิ่งแวดล้อมและข้อมูล โดยการขอความร่วมมือจากกรรมการห้องสมุดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการประสานงานทั้งด้านความร่วมมือและทรัพยากรให้ใช้ร่วมกันได้

5. การพัฒนาห้องสมุดประชาชนเป็นห้องสมุดมีชีวิต ที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างกว้างขวางต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยจัดรูปแบบการให้บริการให้เป็นห้องสมุดรูปโฉมใหม่ที่มีชีวิตชีวา มีผู้คนในชุมชนเข้ามาใช้บริการอย่างต่อเนื่อง มีการปรับระบบการให้บริการที่เน้นผู้ให้บริการเป็นฐานของการพิจารณาให้ยืดหยุ่นตามความต้องการของผู้ใช้บริการทั้งเวลา วิธีการและกิจกรรม

ในการบริหารจัดการและดำเนินงานห้องสมุดประชาชนของสำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการให้เป็นห้องสมุดที่มีชีวิต (living library) ควรมีลักษณะ ดังนี้ (สมบัติ สุวรรณพิทักษ์, 2548, หน้า 20)

1. ห้องสมุดประชาชนจะมีชีวิตได้โดยการจัดบริการและกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ตลอดเวลา ทุกวัน ทุกสัปดาห์ ทุกเดือนอย่างต่อเนื่องหรือหมุนเวียนไป เพื่อให้ผู้ให้บริการได้รับบริการตามความชอบ ความสนใจและกิจกรรมควรจัดให้ครอบคลุมทั้งเด็กเล็ก วัยรุ่น วัยทำงาน วัยผู้ใหญ่ วัยผู้สูงอายุ ฯลฯ การจัดกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ถือเป็นหัวใจของความสำเร็จของห้องสมุดประชาชน การจัดกิจกรรมต้องสอดคล้องกับความต้องการและความสนใจของผู้ใช้บริการด้วย กิจกรรมที่จัดในห้องสมุดประชาชนควรเป็นกิจกรรมที่ดึงดูดความสนใจและส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้ารับบริการ การจัดบริการและกิจกรรมสามารถจัดได้หลายกิจกรรมนับตั้งแต่ การประกวดการอ่าน ประกวดเล่านิทาน การแข่งขันตอบปัญหา การได้เวที ฯลฯ รวมทั้งกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้อื่น ๆ เช่น การค้นคว้าความรู้จากอินเทอร์เน็ต การจัดทำเว็บไซต์ การจัดทำโฮมเพจ การเขียนหนังสือ การเขียนการ์ตูน การจัดนิทรรศการเสนอความรู้ต่าง ๆ การจัดกลุ่มสนใจ การจัดกิจกรรมสอนการทำบ้าน นอกจากนี้ควรมีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่านและการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในชุมชนด้วย เช่น การจัดห้องสมุดเคลื่อนที่และบริการกระเป๋าหนังสือ

2. ห้องสมุดประชาชนจะมีชีวิตได้ ควรมีบริการความรู้ ข่าวสาร ข้อมูลที่ทันสมัย และรวดเร็ว โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารได้แก่ การศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เพาะปัจจุบันอินเทอร์เน็ตเป็นระบบเครือข่ายข้อมูลทั่วโลกที่ประชาชนนิยมเข้าไปศึกษาหาความรู้และสร้างกิจกรรมความบันเทิงในรูปของเกมออนไลน์ ดังนั้นห้องสมุดจะต้องมีบริการอินเทอร์เน็ต สำหรับผู้บริการอย่างหลีกเลี่ยง

ไม่ได้ นอกจากนี้บริการสื่อเอกสารและสื่ออิเล็กทรอนิกส์อื่น ๆ เพื่อการส่งเสริม การศึกษาค้นคว้าก็ควรจัดบริการด้วย ไม่ว่าจะเป็นการจัดมุมหนังสือประเภทต่าง ๆ ตามลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย มุมวิทยาศาสตร์ มุมสื่อสำหรับคนพิการ มุมสื่อสำหรับเด็กและเยาวชน เป็นต้น

3. จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมของห้องสมุด ให้เอื้อต่อการศึกษาค้นคว้า การจัดกิจกรรมของสังคมและชุมชน ห้องสมุดที่มีชีวิตจะต้องให้ผู้เข้ามาใช้ห้องสมุด ได้รับความสะดวกในการศึกษาค้นคว้า มีบรรยากาศการสร้างแรงจูงใจที่จะศึกษาค้นคว้า ด้วยความรู้สึกร่าเริง ไม่อึดอัด ไม่คับข้องใจ ไม่เกิดความรำคาญ และมีความภาคภูมิใจใน ที่ได้รับความสำเร็จและคุณค่าที่ได้เข้ามาใช้ห้องสมุด นอกจากนี้ห้องสมุดประชาชนควร เป็นส่วนหนึ่งของศูนย์การจัดกิจกรรมทางสังคม เพื่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาของสังคมและชุมชน ประชาชนไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใดในชุมชนก็ สามารถที่จะเข้ามาใช้สถานที่ของห้องสมุดในการจัดกิจกรรมเหล่านี้ได้ ดังนั้นการจัด บรรยากาศของห้องสมุดประชาชนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญที่จะต้องมีการวางแผนการ ออกแบบภายในอาคารและภายนอกอาคารของห้องสมุดที่เหมาะสม โดยพิจารณาว่าใน แต่ละชั้นของห้องสมุดจะต้องจัดบรรยากาศอย่างไร หนังสือแต่ละประเภทจะจัดบริการ ไว้ตรงไหน สื่อแต่ละประเภทจะจัดอย่างไร ห้องทำงานของบรรณารักษ์และเจ้าหน้าที่จะ อยู่ตรงไหน และจะตกแต่งภายในและภายนอกอย่างไร เหล่านี้เป็นสิ่งที่จะต้องได้รับการ- พิจารณาและออกแบบให้เหมาะสม

4. ห้องสมุดประชาชนจะต้องมีการบริหารจัดการที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งสิ่งแรกก็คือบุคลากรที่เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด บุคลากรเหล่านี้จะต้องมีความรู้ ความ- เข้าใจในการทำงานและจะต้องมีใจรักและมุ่งมั่นศรัทธาที่จะพัฒนาห้องสมุดให้เป็น ห้องสมุดที่มีชีวิตทำงานด้วยหัวใจ ไม่ใช่เฉพาะทำงานตามหน้าที่เท่านั้น งานห้องสมุด ประชาชนเป็นงานบริการที่ผู้ให้บริการจะต้องอาศัยทั้งความอดทนและการมีมนุษย- สัมพันธ์ที่ดี จึงต้องสร้างบุคลากรที่มีคุณภาพเกิดขึ้นให้ได้ นอกจากนี้การบริหารจัดการที่ มีคุณภาพ ควรจะต้องมองถึงระบบการทำงานและเครื่องมือ อุปกรณ์ที่นำมาใช้ห้องสมุด ประชาชนจะต้องพัฒนาระบบการปฏิบัติงานจากรูปแบบเดิมมาใช้รูปแบบที่ทันสมัย เช่น การใช้คอมพิวเตอร์ ซึ่งถึงแม้จะมีบุคลากรน้อยก็สามารถให้บริการได้

5. การจะทำให้ห้องสมุดประชาชนเป็นห้องสมุดมีชีวิตได้ จะต้องร่วมมือและประสานกับเครือข่ายและชุมชน เพราะเจ้าของห้องสมุดที่แท้จริงคือชุมชน จึงเป็นหน้าที่สำคัญของผู้ปฏิบัติงานที่จะต้องแสวงหาแนวทางให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด รวมทั้งการสร้างและประสานกับเครือข่าย บุคคล หน่วยงาน องค์กร และสถาบันต่าง ๆ ให้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือ และสนับสนุนการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนทั้งในด้านการบริการ การจัดกิจกรรมและการบริหารจัดการ อย่างไรก็ตามที่ดีในการดำเนินงานควรจะได้มีการสร้างแรงจูงใจกับหน่วยงานเครือข่ายที่มาร่วมดำเนินการโดยการยกย่องให้รางวัลและการประกาศเกียรติคุณให้ปรากฏกับสังคมและชุมชนเหล่านี้เป็นต้น

การดำเนินงานห้องสมุดประชาชนให้เป็นห้องสมุดมีชีวิตเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพและประสิทธิภาพการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ในชุมชนที่สำคัญ ในการที่จะให้การสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้ของคนในชุมชน ให้เป็นผู้รู้หนังสือ มีทักษะในการรู้สารสนเทศ ใฝ่เรียน รักการเรียนรู้ มีความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นปัจจัย สำคัญประการหนึ่งในการพัฒนาประเทศสู่การเป็นสังคมความรู้อย่างแท้จริง

การพัฒนาบทบาทห้องสมุดประชาชนในสังคมความรู้ องค์กรวิชาชีพและนักวิชาการ ได้นำเสนอบทบาทของห้องสมุดประชาชนในสังคมความรู้ ดังนี้

องค์การศึกษาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ได้กำหนดบทบาทของห้องสมุดประชาชนในฐานะเป็นสถาบันด้านการศึกษาวัฒนธรรมและข่าวสาร มีบทบาทเป็นสถาบันทางสังคมด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ พัฒนาสังคม และการเมืองโดยประกาศว่า “ห้องสมุดประชาชนเป็นพลังของการศึกษาวัฒนธรรมและข่าวสารต่าง ๆ เป็นแหล่งสำคัญที่ก่อให้เกิดสันติสุขและความเข้าใจระหว่างมวลชนและนานาชาติ” นอกจากนี้ UNESCO ได้ประกาศปฏิญญาห้องสมุดประชาชน (public library manifesto 1994) โดยเชื่อมั่นในแนวคิดที่ว่า ห้องสมุดประชาชนเป็นแรงผลักดันของการศึกษาการรู้หนังสือ วัฒนธรรมและข้อมูลข่าวสาร มีหน้าที่และจัดบริการของห้องสมุดประชาชน ดังนี้ (International Federation for Library Association and Institutions--IFLA/UNESCO, 1994)

1. สร้างเสริมนิสัยรักการอ่านแก่เด็ก
2. สนับสนุนและอำนวยความสะดวกตามสภาพทางกายของแต่ละคนและจัดหาทรัพยากรเพื่อการศึกษาในทุกระดับ
3. ให้โอกาสแก่บุคคลในการที่จะได้รับการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์
4. เป็นสถานที่สำคัญสำหรับคนทุกคนที่จะแสดงความคิดเห็นความคิด-สร้างสรรค์และจินตนาการของเด็กและเยาวชน
5. ส่งเสริมให้บุคคลเกิดการตระหนักรู้ในการอนุรักษ์และเผยแพร่มรดกทางด้านวัฒนธรรม ความซาบซึ้งในศิลปะ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และนวัตกรรม
6. จัดเตรียมทรัพยากรสารสนเทศเพื่อการเข้าถึงความซาบซึ้งทางวัฒนธรรมและศิลปะในทุกรูปแบบ
7. เป็นสถานที่ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างวัฒนธรรมและเป็นศูนย์รวมความหลากหลายทางวัฒนธรรม
8. เป็นสถานที่ให้การสนับสนุน การบรรยาย และการสอนทั้งในโรงเรียนและมหาวิทยาลัย
9. ให้ความคุ้มครองสิทธิของประชากร ในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของชุมชนทุกประเภท
10. จัดบริการข้อมูลข่าวสารให้มีเพียงพอ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานของชุมชน สมาคมหรือกลุ่มสนใจ
11. จัดบริการสนับสนุนและพัฒนาทักษะการรู้สารสนเทศ และการรู้คอมพิวเตอร์
12. สนับสนุนและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมและโครงการเกี่ยวกับการรู้หนังสือสำหรับประชาชนทุกวัยตลอดจนการจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้พื้นฐานที่จำเป็น

ในแถลงการณ์ของการประชุมที่เมืองโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก เมื่อวันที่ 14-15 ตุลาคม ค.ศ. 1999 ได้กำหนดบทบาทห้องสมุดประชาชนในการสร้างสังคมสารสนเทศดังนี้ (The Copenhagen declaration, 1999)

1. บทบาทในการส่งเสริมการเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตยและส่งเสริมความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร โดยห้องสมุดประชาชนจะต้องกำหนดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการเพิ่มพูนคุณภาพชีวิต และประชาธิปไตยของพลเมือง โดยจัดการบริการให้ทุกคนมีอิสระในการเรียนรู้และมีความยุติธรรม ความเท่าเทียมกันในการใช้สารสนเทศที่มีคุณภาพสูง

2. บทบาทในการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม ห้องสมุดประชาชน จะต้องให้การสนับสนุนการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยการออกแบบบริการสารสนเทศที่หลากหลาย ตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นและลดความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคม

3. บทบาทในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ห้องสมุดประชาชนต้องจัดโครงสร้างพื้นฐานเพื่อสนับสนุนและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงสารสนเทศที่จำเป็นในเครือข่าย ตลอดจนสนับสนุนการศึกษาในระบบโรงเรียนทุกระดับ

4. บทบาทในการรักษามรดกทางสติปัญญา วัฒนธรรมและส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือ โดยห้องสมุดประชาชนต้องมองมิติทางวัฒนธรรมและรักษามรดกทางวัฒนธรรม วรรณคดีและการรู้หนังสือของประชาชน

Castell (2001) ได้กำหนดบทบาทของห้องสมุดในยุคดิจิทัลไว้ 6 ประการ ดังนี้

1. การสนับสนุนด้านการวิจัย
2. การสนับสนุนด้านการศึกษาและการเรียนรู้ตลอด
3. การสนับสนุนเศรษฐกิจความรู้
4. สนับสนุนด้านการพัฒนาชุมชน
- 5.รักษามรดกทางวัฒนธรรมภูมิปัญญา
6. สนับสนุนการพัฒนาทักษะทางสารสนเทศ ความเป็นพลเมืองดี และการรู้

หนังสือของประชาชน

สำหรับประเทศไทย สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน ได้กำหนดบทบาทห้องสมุดประชาชนไว้ 3 ประการ คือ

1. บทบาทในการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

2. บทบาทในการเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

3. บทบาทในการเป็นศูนย์ข้อมูลชุมชน

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 25 กำหนดให้รัฐต้องพัฒนาและจัดตั้งห้องสมุดประชาชนรวมทั้งแหล่งเรียนรู้อื่น ๆ ให้มีประสิทธิภาพและเพียงพอแก่ความต้องการของประชาชน เพื่อเป็นแหล่งข้อมูล ข่าวสาร ความรู้สำหรับประชาชนในชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องการประกอบอาชีพและความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นนั้น ๆ ดังนั้นห้องสมุดประชาชน จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งของรัฐบาลในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนที่ดีขึ้น การศึกษาค้นตลอดจนการดำเนินชีวิตที่ดีย่อมตามมา ด้วยเหตุที่ห้องสมุดประชาชนมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง รัฐบาลประเทศต่าง ๆ จึงให้ความสำคัญต่อการพัฒนาบทบาทห้องสมุดประชาชนเพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ในการสร้างสังคมความรู้

การพัฒนาบทบาทและการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนในสังคมความรู้ในต่างประเทศมีดังนี้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีแนวคิดหลักของการจัดการศึกษาคือ แนวคิดเรื่องการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยสาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้มุ่งหมายที่จะให้การจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข การจัดการศึกษาให้ยึดหลักเป็นการศึกษาลดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา และใช้ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต มีการพัฒนาสาระและกระบวนการในการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่องโดยหลักการดังกล่าว การศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ต้องมีการจัดการอย่างผสมผสานกันเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนได้อย่างต่อเนื่องและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อเป็นสังคมความรู้อย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ได้ดำเนินการจัดการศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัยแก่ประชาชนทั่วไปมาเป็นเวลานาน มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จะให้บริการและส่งเสริมการอ่านแก่ประชาชนหลายประเภท เช่น ห้องสมุดประชาชน ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และโดยเฉพาะอย่างยิ่งห้องสมุดประชาชน ได้ดำเนินการให้บริการประชาชนทั่วประเทศ จำนวน 844 แห่ง แบ่งเป็นห้องสมุดประชาชน ได้ดำเนินการให้บริการประชาชนทั่วประเทศ จำนวน 844 แห่ง แบ่งเป็นห้องสมุดประชาชนจังหวัด 72 แห่ง ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” จำนวน 74 แห่ง ห้องสมุดประชาชนอำเภอ 697 แห่ง และห้องสมุดรักษังกลาง 1 แห่ง (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน, 2547, หน้า 5) ห้องสมุดดังกล่าวมีบทบาทหน้าที่ในการเป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน เป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารและการจัดกิจกรรมของชุมชนมาเป็นเวลานาน ดังนั้นในการพัฒนาบทบาทห้องสมุดประชาชนให้เป็ศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ขณะเดียวกันพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 มาตรา 25 ได้ กำหนดให้เป็นบทบาทของรัฐในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้ประชาชน เพื่อให้มีสถานที่ศึกษาและแสวงหาความรู้ได้ตามความต้องการ ประกอบกับมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2546 ได้ให้ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ โดยกำหนดให้มีการดำเนินการ ดังนี้ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 1-2) พ.ศ. 2542-2545 (2545, หน้า 14)

1. ให้มีการจัดระบบข้อมูลเชื่อมโยงแหล่งการเรียนรู้ประเภทต่าง ๆ เพื่อขยายการให้บริการให้ครอบคลุม
 2. ส่งเสริมบทบาทการพัฒนาองค์ความรู้ที่สำคัญและจำเป็นสำหรับชุมชนเพื่อตอบสนองความต้องการในการเรียนรู้ของประชาชน
 3. ส่งเสริมให้มีการกระตุ้นให้เกิดความใคร่รู้ และสนุกที่จะเรียนรู้โดยการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นการส่งเสริม การประสานงานและอำนวยความสะดวก
- แนวคิดและหลักการของการพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็ศูนย์กลางการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีดังนี้ (สำนักบริหารงานการศึกษาออกโรงเรียน, 2547, หน้า 3)
1. การพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็ศูนย์กลางข้อมูลข่าวสาร

2. การพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน
3. การพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมชุมชน
4. การพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน
5. การพัฒนาห้องสมุดประชาชนให้เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

ความสำคัญของห้องสมุดประชาชนที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าห้องสมุดประชาชนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนเกือบทุกด้านไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ตลอดจนการเมืองการปกครอง ทำให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมปัจจุบันได้อย่างมีคุณภาพ ซึ่งจะส่งผลให้สังคมและประเทศชาติมีความเจริญก้าวหน้าตามไปด้วย ประเทศต่าง ๆ จึงได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาห้องสมุดประชาชน เพื่อเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนในประเทศ โดยการสนับสนุนการพัฒนา จัดสรรงบประมาณ การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีการสื่อสารและสารสนเทศ เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถให้บริการแก่ผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

โดยทั่วไปห้องสมุดประชาชน หมายถึง สถานที่ที่ให้บริการทางด้านการค้นคว้าความรู้ ข่าวสารข้อมูลแก่ประชาชนในท้องถิ่น โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมเอกสาร สิ่งพิมพ์ สื่อความรู้และความบันเทิง มีบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านบรรณารักษศาสตร์ เป็นผู้จัดระบบและอำนวยความสะดวกในการให้บริการ

ห้องสมุดประชาชนในอดีต จัดตั้งขึ้นมา โดยการสนับสนุนงบประมาณจากรัฐบาลและบางส่วนได้รับจากประชาชน เพื่อทำหน้าที่ดังนี้ (กุลธร เลิศสุริยะกุลม, 2542, หน้า 19-20)

1. สนับสนุนการศึกษานอกโรงเรียนแก่ประชาชนทั่วไป
2. ส่งเสริมประชาชนให้มึนนิสัยรักการอ่าน และการศึกษาค้นคว้า
3. ให้บริการทางข่าวสาร และความรู้ต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเป็นคนทันเหตุการณ์
4. ส่งเสริมและแนะนำให้ประชาชนได้มีความรู้ มีทัศนคติและสามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองที่ดี ตามระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

5. ส่งเสริมและเผยแพร่วัฒนธรรม

6. ส่งเสริมให้ประชาชนได้รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

วัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชน ห้องสมุดประชาชนมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ซึ่งได้รวบรวมมา ดังนี้

ใน รายงานการวิจัยการพัฒนามาตรฐานห้องสมุดประชาชนที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชนไว้ดังนี้ (ชุตินา สัจจามันท์, 2549, หน้า 186)

ห้องสมุดประชาชนมีวัตถุประสงค์หลักในการจัดตั้งเพื่อบริการข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การศึกษา ค้นคว้า ความบันเทิง พักผ่อนหย่อนใจ จรรโลงใจ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

ใน ระเบียบกรมการศึกษานอกโรงเรียน ว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2535 ได้บัญญัติไว้ว่า ห้องสมุดประชาชนเป็นศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน จัดตั้งโดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้ (สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย, 2550)

1. เพื่อเป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน
2. เพื่อเป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน
3. เพื่อเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชน
4. เพื่อพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน

อัมพร นามเหลา (2542, หน้า 29) ได้รวบรวมและสรุปเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชน ดังนี้

1. ส่งเสริมให้เกิดการศึกษาต่อเนื่องและตลอดชีวิตแก่ชนทุกชั้น ทุกเพศ ทุกวัย
2. ส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่านและการศึกษาค้นคว้า
3. ให้บริการข่าวสารและความรู้ที่ทันต่อเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวของประเทศไทยและของโลก
4. ส่งเสริมและเผยแพร่ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น
5. ส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

6. ส่งเสริมให้ประชาชนเข้าใจและปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย

7. เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชนและพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน

8. พัฒนาความสามารถในงานอาชีพและคุณภาพชีวิตของชุมชน

9. เป็นแหล่งรวบรวมความรู้และข้อมูลสารสนเทศทั้งที่เป็นสากลและภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้ศึกษาค้นคว้าและอ้างอิงได้

สมาคมห้องสมุดอเมริกัน (American Library Association) กำหนดวัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชนไว้ดังนี้ (อาชัญญา รัตนอุบล, สาริพันธุ์ ศุภวรรณ, มนัสวาสน์ โกวิทยา และวิระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, 2548, หน้า 83)

1. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนศึกษาด้วยตนเองตลอดไป
2. เพื่อติดตามความก้าวหน้าทุกสาขาวิชา
3. เพื่อให้ประชาชนเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัวและชุมชน
4. เพื่อให้ประชาชนสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในอาชีพ
5. เพื่อพัฒนาความคิดและจิตใจแก่ประชาชน
6. เพื่อให้ประชาชนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ทางการเมืองและสังคม
7. เพื่อให้ประชาชนชื่นชมในศิลปะและวัฒนธรรม
8. เพื่อให้ประชาชนใช้เวลาในทางที่จะทำให้ความเป็นอยู่และสังคมดีขึ้น
9. เพื่อให้ประชาชนสามารถเพิ่มพูนความรู้ให้มากขึ้น

Moon and Moon (1992, p. 171) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของห้องสมุดประชาชน ดังนี้

1. เพื่อให้ประชาชนที่เป็นผู้ใหญ่ได้ยืมหนังสือต่าง ๆ
2. เพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตตนเองและเพื่อความปลอดภัย
3. เพื่อพัฒนาผู้ใช้ห้องสมุดในกลุ่มบุคคลที่มีอายุแตกต่างกันให้ดีขึ้น โดยการ-
จัดบริการเฉพาะกลุ่มผู้ใช้

หน้าที่ของห้องสมุดประชาชน การที่ห้องสมุดประชาชนจะสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการเป็นแหล่งการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองตลอดชีวิตของประชาชนนั้น

ห้องสมุดจะต้องกำหนดหน้าที่และยึดถือเป็นหลักการปฏิบัติงานอย่างเคร่งครัด เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งหน้าที่ที่สำคัญของห้องสมุดประชาชนสามารถรวบรวมได้ ดังนี้

กรมสามัญศึกษา (2550, หน้า 1) ได้กำหนดหน้าที่ของห้องสมุดประชาชน ดังนี้

1. เพื่อเป็นการให้การศึกษานอกโรงเรียนแก่ประชาชนทั่วไป
2. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่านและการศึกษาค้นคว้า
3. เพื่อให้บริการทางข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนเป็นคนทันต่อ

เหตุการณ์

4. เพื่อส่งเสริมและแนะนำให้ประชาชนมีความรู้ ทักษะคติ และสามารถปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

5. เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม

6. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

ชุตินา สัจจนันท์ (2549, หน้า 185-186) ได้สรุปหน้าที่ของห้องสมุดประชาชนไว้ดังนี้

1. ส่งเสริมการรู้หนังสือและทักษะการเรียนรู้ การเข้าถึงและขยายโอกาสการเรียนรู้ การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการศึกษาตลอดชีวิตแก่ประชาชน

2. สร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ เป็นผู้รู้สารสนเทศ มีความใฝ่รู้ รักการอ่าน การเรียนรู้ รู้ทันโลก มีทักษะการแสวงหา การเข้าถึงและการใช้สารสนเทศแห่งความรู้และอินเทอร์เน็ต

3. ส่งเสริมความรู้ในการประกอบอาชีพ พัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย

4. ส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของท้องถิ่น

ใน มาตรฐานห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2533 ได้กำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของห้องสมุดประชาชนไว้ดังนี้ (สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2533)

ห้องสมุดประชาชนมีหน้าที่เก็บรวบรวมวัสดุสารนิเทศต่าง ๆ ได้แก่ หนังสือ วารสาร เอกสาร สิ่งพิมพ์ โสตทัศนวัสดุ ฐานข้อมูล ตลอดจนสารนิเทศในรูปแบบอื่น ๆ

เพื่อให้บริการแก่ประชาชนทั่วไปที่อาศัยอยู่ใกล้ห้องสมุดในเขตจังหวัด อำเภอ และ
ท้องถิ่นที่ห้องสมุดประชาชนนั้น ๆ ตั้งอยู่

อัมพร นามเหลา (2542, หน้า 29-32) ได้รวบรวมหน้าที่ของห้องสมุดประชาชน
ไว้ดังนี้

1. มีหน้าที่ในการปลูกเร้าให้ประชาชนสามารถเข้าถึงสารสนเทศทุกรูปแบบ
ของห้องสมุด ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ เอกสาร วารสาร สื่อโสตทัศน์ ตลอดจนสื่อ
อิเล็กทรอนิกส์

2. มีหน้าที่สร้างจิตสำนึกในความเป็นประชาธิปไตยและพลเมืองที่ดีให้แก่
ประชาชน ส่งเสริมการอ่านออกเขียนได้ เพื่อให้ประชาชนประชาธิปไตยแข็งแกร่งยิ่งขึ้น

3. มีหน้าที่กระจายสารสนเทศสู่ชุมชนให้ทั่วทุกกลุ่ม สร้างบริการที่ตอบสนอง
ต่อชุมชนที่รับบริการ

4. มีหน้าที่สร้างเครือข่ายในชุมชนทั้งความร่วมมือและกรจัดกิจกรรม

5. มีหน้าที่ควบคุมการเงินให้เกิดการใช้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. มีหน้าที่ในการจัดบริการแบบให้เปล่า โดยไม่คิดมูลค่าแก่ผู้ใช้บริการ

7. มีหน้าที่ทำให้ผู้ใช้บริการสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสารสนเทศได้
ตรงตามวัตถุประสงค์

8. มีหน้าที่ในการจัดอคติและอวิชา สามารถที่จะเปิดกว้างในการรับรู้

9. มีหน้าที่ทำให้เกิดกระบวนการในการปฏิบัติงานร่วมกับชุมชน

International Federation of Library Associations and Institutions (2004) ได้
กำหนดหน้าที่ของห้องสมุดประชาชนไว้ดังนี้

1. สร้างและสนับสนุนส่งเสริมนิสัยรักการอ่านในเด็กตั้งแต่เยาว์วัย

2. สนับสนุนการศึกษาส่วนบุคคลและการศึกษด้วยตนเอง

3. สร้างโอกาสในการพัฒนาศักยภาพของบุคคลในชุมชน

4. กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนมีจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์

5. ประชาสัมพันธ์ให้ทราบถึงมรดกทางวัฒนธรรม คุณค่าทางศิลปะ และความรู้
ทางวิทยาศาสตร์ของชุมชน

6. ช่วยให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงความรู้ลักษณะพิเศษ เช่น ศิลปะการแสดงของท้องถิ่น

7. สนับสนุนวัฒนธรรมที่หลากหลายของแต่ละชาติ

8. สนับสนุนด้านขนบธรรมเนียมประเพณีที่สืบทอดกันมา

9. ช่วยให้ประชาชนสามารถเข้าถึงสารสนเทศทั้งหมดของชุมชน

10. จัดบริการสารสนเทศให้เพียงพอ ทั้งด้านธุรกิจ องค์กร สมาคม และกลุ่มผลประโยชน์

11. พัฒนาทักษะด้านการรู้สารสนเทศและการรู้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์

12. สนับสนุนและสร้างความร่วมมือในการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมสำหรับผู้ใช้งานกิจกรรมรูปแบบดั้งเดิมและที่จำเป็นต่อการใช้ชีวิต

การดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. 2542

การดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ข้อมูลจาก พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 1-2) พ.ศ. 2542-2545 (2545) ระบุว่า พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ประกาศใช้เมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2542 นับเป็นกฎหมายการศึกษาที่ส่งผลในการปฏิรูปการศึกษาของประเทศไทยอย่างกว้างขวาง ทำให้สังคมตระหนักถึงบทบาทของการศึกษาต่อการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติ ปัญญา ความรู้และคุณภาพ มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต การปฏิรูปการศึกษาในครั้งนี้นับได้ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มุ่งไปที่กระบวนการ-จัดการศึกษาของประเทศเป็นเป้าหมายหลัก จากเดิมที่สังคมคาดหวังว่าความรับผิดชอบเรื่องการศึกษาเป็นภารกิจของโรงเรียนหรือสถานศึกษา กลับเปลี่ยนวิธีคิดใหม่ว่าการศึกษาเป็นความรับผิดชอบของทุก ๆ ฝ่ายในสังคมตั้งแต่ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ที่ทำงาน ฯลฯ นอกจากนี้ยังเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดการศึกษา โดยให้ความสำคัญกับผู้เรียนหรือที่เรียกว่า “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” ที่บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต พระราชบัญญัติฉบับนี้มีความคิดหลักของการจัดการศึกษา คือ แนวคิดเรื่องการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งแม้ว่าแต่เดิมมาจะมีการกล่าวถึง

การศึกษาตลอดชีวิตมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 2 ทศวรรษ แต่เดิมเป็นการกล่าวถึงโดยหลักการไม่ได้เกิดการนำไปสู่การ-ปฏิบัติอย่างจริงจังจะเห็นได้ว่า มีการแบ่งแยก การศึกษาออกเป็นระบบและประเภทต่าง ๆ มิได้เชื่อมโยงให้มีการพัฒนาคนอย่างครบ ครอบคลุมเป็นองค์รวม แต่สาระสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ มุ่งหมาย ที่จะให้การศึกษาเป็นการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับประชาชน ให้สังคมมีส่วนร่วมในการ- จัดการศึกษา มีการพัฒนาสาระและกระบวนการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างต่อเนื่อง โดย หลักการดังกล่าวการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย จะต้องจัดการอย่างผสมผสานกัน เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ คนได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต หมายความว่า การศึกษาทั้ง 3 รูปแบบได้อย่างกว้างขวาง และต่อเนื่อง ในขณะที่บุคคลเรียนอยู่ในโรงเรียนก็สามารถเรียนรู้จากการศึกษานอก ระบบเพิ่มเติมและเรียนรู้จากการศึกษาตามอัธยาศัย โดยการเข้าร่วมกิจกรรมหรือจาก การอ่านหนังสือ ดูโทรทัศน์ ซึ่งจะเห็นได้ว่าการศึกษาทั้ง 3 รูปแบบได้ทำหน้าที่อย่าง ผสมผสานบูรณาการ เพื่อให้บุคคลได้รับความรู้และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 จัดห้องสมุดประชาชนไว้ใน ฐานะเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตามมาตรา 25 ที่รัฐจะต้องส่งเสริมการดำเนินงาน และจัดตั้งให้พอเพียงและมีประสิทธิภาพ ดังนั้นการปฏิรูปห้องสมุดประชาชนให้เป็น แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะต้องเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการให้บริการที่ประชาชนจะได้ เรียนรู้มากที่สุด 3 ประการ (ทองอยู่ แก้วไพเราะ และชัยศ อัมสุวรรณ์, 2544)

1. การเป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย
2. การเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการศึกษาในระบบและการศึกษานอก ระบบ
3. การเป็นศูนย์ข้อมูลชุมชน

การบริการของห้องสมุดประชาชน การดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนนั้น ประกอบไปด้วยงานบริการ งานเทคนิค งานบริการ และกิจกรรม ซึ่งการบริการของ ห้องสมุดเป็นงานที่สำคัญยิ่ง เพราะเป็นงานที่ต้องพบปะหรือเผชิญกับผู้ใช้ห้องสมุด โดยตรง ภาพลักษณ์ของห้องสมุดจะปรากฏเด่นชัดในด้านบวกหรือด้านลบก็มักจะขึ้นอยู่กับงานบริการนั่นเอง และการบริการของห้องสมุดนั้นก็จะต้องรวมถึงการจัดกิจกรรมควบคู่

ไปด้วย โดยงานบริการจะมุ่งเน้นความสะดวกสบายของผู้ใช้ ด้านกิจกรรมจะเสริมให้ผู้ใช้งานเกิดความพึงพอใจ และได้รับสารประโยชน์ต่าง ๆ จากห้องสมุด (นงเยาว์ โตใจ, 2542, หน้า 337)

ดังนั้น การมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการบริการของห้องสมุดประชาชนจึงเป็นเรื่องที่จำเป็นอย่างยิ่งต่อการดำเนินงานของห้องสมุดประชาชนให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่แต่ละหน่วยงานกำหนดไว้

ความหมายของการบริการของห้องสมุดประชาชน การบริการของห้องสมุดประชาชน หมายถึง การจัดบริการต่าง ๆ ให้กับผู้ใช้บริการของห้องสมุด เพื่อให้ประชาชนหรือผู้ใช้บริการสามารถเข้าถึงและได้รับสารสนเทศที่ตรงต่อความต้องการ มีคุณภาพต่อการนำไปใช้ประโยชน์ รวมทั้งมีความสะดวกและรวดเร็วในการรับบริการ (นงเยาว์ โตใจ, 2542, หน้า 337; ปิยะนุช สุจิต, 2542, หน้า 422)

องค์ประกอบของการบริการของห้องสมุดประชาชน การบริการของห้องสมุดประชาชนมีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังนี้ (ชุติมา สัจจานันท์, 2549, หน้า 190-197; นงเยาว์ โตใจ, 2542, หน้า 339; อัมพร นามเหลา, 2542, หน้า 209-210; American Library Association, 1990, pp. 263-264)

1. ผู้ใช้บริการของห้องสมุดประชาชน ซึ่งห้องสมุดประชาชนจะต้องมีการศึกษาและสำรวจถึงความต้องการที่แท้จริงของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ว่าต้องการใช้ทรัพยากรสารสนเทศสาขาวิชา ประเภท และรูปแบบใด เพราะไม่ว่าห้องสมุดจะมีการลงทุนมากมายขนาดไหน อาคารสถานที่สวยหรูใหญ่โตเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าไม่มีผู้ใช้บริการ ห้องสมุดนั้นก็ไม่สามารถดำเนินการต่อไปได้ (ปิยะนุช สุจิต, 2542, หน้า 454) ดังนั้นความต้องการที่แท้จริงของผู้ใช้จึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการให้บริการของห้องสมุด

2. บุคลากรของห้องสมุดประชาชน อาจจำแนกเป็นบุคลากรวิชาชีพ และบุคลากรสนับสนุนวิชาชีพ โดยการจัดการด้านบุคลากรด้านงานบริการมีความสำคัญมาก ต้องพิจารณาถึงความรู้ ชีตความสามารถ ความถนัดของบุคลากรที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานบริการ บุคลากรควรมีประสบการณ์ในการรับใช้ชุมชน มีลักษณะที่เป็นไปตามความคาดหวังของชุมชน สามารถคาดการณ์ความต้องการล่วงหน้าของชุมชน

ได้ สามารถติดต่อสื่อสารกับผู้ใช้ทุกระดับได้ มีการเตรียมเพื่อการบริการสารสนเทศตามความต้องการของผู้ใช้ มีความสามารถในการใช้ทรัพยากรสารสนเทศ มีเทคนิคในการจัดเก็บและค้นคืนสารสนเทศ มีความรู้ในการสื่อสารโทรคมนาคม และมีทักษะในการสื่อสารส่วนบุคคล ซึ่งห้องสมุดอาจมีอาสาสมัครที่เป็นประชาชนในท้องถิ่นมาช่วยงานด้วย และนอกจากการมีบุคลากรที่มีความสามารถแล้ว การมีจำนวนบุคลากรที่เพียงพอต่อปริมาณงานก็มีผลสำคัญต่อคุณภาพของงานบริการเช่นกัน รวมทั้งบุคลากรก็ควรได้รับการสนับสนุนในเรื่องการพัฒนาศักยภาพตนเองเพื่อการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ

3. ทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุดประชาชน การจัดบริการเกี่ยวกับวัสดุของห้องสมุดนั้น ควรจัดให้มีทุกรูปแบบทั้งสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ตลอดจนทรัพยากรสารสนเทศท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการจัดจำนวนของทรัพยากรสารสนเทศที่เพียงพอและเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง หากทรัพยากรสารสนเทศไม่เพียงพออาจใช้วิธีสร้างความร่วมมือกับห้องสมุดประชาชนหรือหน่วยงานอื่น ๆ ในการใช้วัสดุร่วมกัน มีการจัดเก็บและการค้นคืนที่สะดวก และที่สำคัญต้องจัดหาวัสดุโดยคำนึงถึงความต้องการของผู้ใช้ในชุมชนเป็นสำคัญ และห้องสมุดประชาชนควรมีการประเมินทรัพยากรสารสนเทศแต่ละประเภท และทุกรายการของห้องสมุด ว่าตรงตามมาตรฐานวิชาชีพและความต้องการของผู้ใช้ รวมถึงการใช้ทรัพยากรสารสนเทศจากภายนอกห้องสมุดด้วย

4. วิธีการให้บริการของห้องสมุดประชาชน ซึ่งห้องสมุดต้องจัดการบริการที่คำนึงถึงความสะดวกในการเข้าถึงสารสนเทศต่าง ๆ โดยเน้นผู้ใช้เป็นศูนย์กลาง อาทิ มีการบริการที่หลากหลาย การจัดสถานที่ที่เข้าถึงง่าย กว้างขวางเพียงพอต่อการให้บริการ มีการแสดงป้ายหรือสัญลักษณ์ที่ชัดเจนในการแจ้งการบริการต่าง ๆ เพื่อชี้นำผู้ใช้ไปยังแหล่งสารสนเทศที่ต้องการ มีการประชาสัมพันธ์ให้ทราบถึงงานบริการ มีเครื่องมือที่ดี มีประสิทธิภาพ จัดช่วงเวลาในการบริการตามพฤติกรรมของผู้ใช้ในชุมชน และมีบุคลากรในการปฏิบัติงานอย่างเต็มเวลาและเต็มความรู้ความสามารถ เพื่อให้ผู้ใช้ได้รับประโยชน์สูงสุดจากงานบริการของห้องสมุด

ประเภทของการบริการของห้องสมุดประชาชน การบริการของห้องสมุดประชาชน สามารถจำแนกได้ดังนี้

นงเยาว์ โตใจ (2542, หน้า 341-342, 358) ได้แบ่งงานบริการของห้องสมุดเป็น 2 ประเภท คือ

1. บริการสำหรับผู้ใช้อาคารโดยตรง คือ บริการที่ห้องสมุดสามารถจัดให้แก่ผู้ใช้เป็นประจำ ได้แก่

- 1.1 บริการจ่าย-รับหนังสือ
- 1.2 บริการจองหนังสือ
- 1.3 บริการหนังสือสำรอง
- 1.4 บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า
- 1.5 บริการปฐมนิเทศการใช้ห้องสมุด
- 1.6 บริการจัดทำคู่มือการใช้ห้องสมุด
- 1.7 บริการจัดทำรายชื่อหนังสือและบทความ

2. บริการสำหรับชุมชน เป็นบริการพิเศษสำหรับชุมชน ได้แก่

- 2.1 การจัดห้องสมุดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
- 2.2 การจัดห้องสมุดเป็นศูนย์ประชาคม
- 2.3 การจัดบริการห้องสมุดเคลื่อนที่
- 2.4 การให้บริการแก่โรงเรียนในชุมชน

ใน มาตรฐานห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2533 ได้กำหนดไว้ว่า ห้องสมุดประชาชนควรจัดบริการและกิจกรรม ดังนี้ (สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี, 2533)

1. บริการยืม-คืน
2. บริการแนะนำการใช้วัสดุสารนิเทศ
3. บริการตอบคำถาม ช่วยการค้นคว้า และบริการสารนิเทศ
4. บริการแนะแนวการอ่าน
5. บริการชุมชน ได้แก่ การจัดห้องสมุดสาขา ห้องสมุดเคลื่อนที่ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน บริการสารนิเทศทางไปรษณีย์และโทรศัพท์

อัมพร นามเหลา (2542, หน้า 213) ได้สรุปว่างานบริการที่สำคัญของห้องสมุดประชาชนมี 4 งาน คือ

1. งานบริการยืม-คืน วัสดุสารสนเทศ
2. งานบริการสืบค้นสารสนเทศด้วยตนเอง
3. งานบริการตอบคำถามและช่วยค้น
4. งานบริการพิเศษ

ลักษณะของการบริการของห้องสมุดประชาชนที่ดี ห้องสมุดประชาชนที่ดีและได้มาตรฐานจะมีลักษณะการบริการที่สำคัญ ดังนี้ (ชุติมา สัจจานันท์, 2549, หน้า 192-194; อาชัญญา รัตนอุบล และคนอื่น ๆ, 2548, หน้า 115-119)

1. การจัดการห้องสมุดประชาชน

1.1 มีกำหนดวันและเวลาที่เปิด-ปิดห้องสมุดประชาชนที่ชัดเจน แน่นนอน และสม่ำเสมอ เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ในท้องถิ่น

1.2 มีวันทำการอย่างน้อย 5 วันต่อสัปดาห์ และเปิดทำการวันเสาร์-อาทิตย์

1.3 มีป้ายชื่อห้องสมุดและระเบียบการบริการที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ชัดเจน และประกาศให้เป็นที่ทราบโดยทั่วกัน

2. สภาพแวดล้อมของห้องสมุดประชาชน

2.1 สภาพแวดล้อมภายนอกห้องสมุดประชาชน

2.1.1 ตั้งอยู่ใกล้แหล่งชุมชน และคมนาคมสะดวก

2.1.2 ห้องสมุดควรมีเนื้อที่ให้บริการที่เหมาะสม และเพียงพอต่อจำนวนประชาชนที่อาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง

2.1.3 อาคารห้องสมุดควรมั่นคง แข็งแรง

2.1.4 มีการตกแต่งบรรยากาศให้ร่มรื่น ด้วยการปลูกต้นไม้ประดับ หรือมีต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา และมีสิ่งแวดล้อมที่ดึงดูดความสนใจ

2.2 สภาพแวดล้อมภายในห้องสมุดประชาชน

2.2.1 มีที่อ่านหนังสือ ทั้งโต๊ะและเก้าอี้ที่มีจำนวนเพียงพอเหมาะสมกับผู้ให้บริการ และควรมีขนาดที่เหมาะสมกับเด็กและผู้ใหญ่ มีความมั่นคงและแข็งแรง และมีที่อ่านหนังสือเฉพาะบุคคล ซึ่งไม่ควรมีเสียงรบกวน

2.2.2 มีการจัดวางทรัพยากรสารสนเทศอย่างเป็นระเบียบ เป็นสัดส่วน สะดวกในการค้นหา และดึงดูดความสนใจของผู้ใช้ รวมทั้งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ง่าย

2.2.3 มีมุมกิจกรรมต่าง ๆ เช่น มุมเด็ก มุมครอบครัว มุมศิลปวัฒนธรรม ห้องอ่าน มุมการศึกษานอกโรงเรียน มุมมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช มุมโสตทัศนศึกษา และมุมการศึกษาทางไกล

2.2.4 มีห้องปฏิบัติการของบรรณารักษ์ โดยพิจารณาถึงความเหมาะสมของพื้นที่ใช้สอยที่สะดวกในการให้บริการแก่ผู้ใช้ และเป็นสัดส่วน

2.2.5 มีการระบายอากาศและการควบคุมความชื้นที่ดี และป้องกันเสียงรบกวนจากภายในและภายนอกห้องสมุด

2.2.6 มีทางเข้าออกได้ทางเดียว และควรอยู่ใกล้โต๊ะรับจ่ายหนังสือ

2.2.7 มีการตกแต่งภายในที่ดูสวยงาม ทาสีผนังด้วยสีอ่อน เย็นตา และดูสว่าง และอาจตกแต่งด้วยต้นไม้ประดับในอาคาร

2.2.8 มีระบบป้องกันสาธารณภัยอย่างเหมาะสมและมีมาตรฐาน

3. ประเภทการบริการของห้องสมุดประชาชน

3.1 ควรจัดบริการและกิจกรรมเชิงรุก โดยถือหลักการความเท่าเทียมและทั่วถึง ให้ผู้ใช้ได้รับความสะดวก รวดเร็ว และตรงต่อความต้องการของประชาชนในห้องอ่าน รวมทั้งมีการพัฒนาคุณภาพการบริการอย่างต่อเนื่อง

3.2 มีบริการหลากหลายประเภท ได้แก่ บริการทรัพยากรสารสนเทศ บริการยืม-คืน บริการระหว่างห้องสมุด บริการเทคโนโลยีสารสนเทศ บริการแนะนำการใช้วัสดุสารสนเทศ บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า บริการแนะนำการอ่าน บริการชุมชน บริการห้องสมุดเคลื่อนที่ บริการสนับสนุนการจัดการศึกษา บริการนำส่งเอกสาร บริการข่าวสารทันสมัย บริการสารสนเทศทางไปรษณีย์และทางโทรศัพท์ บริการแนะนำการศึกษาและอาชีพ บริการให้คำปรึกษาแก่บุคคลและชุมชน บริการเฉพาะกลุ่ม บริการใช้สถานที่ห้องสมุด เป็นต้น

3.3 มีกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และกลุ่มเป้าหมาย เช่น กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน จัดนิทรรศการ การเล่าเรื่อง เป็นต้น

3.4 มีการประเมินคุณภาพของการบริการอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำผลมาใช้ในการบริหารจัดการและพัฒนาคุณภาพการบริการของห้องสมุดประชาชน

4. วัสดุสารสนเทศที่ให้บริการของห้องสมุดประชาชน

4.1 มีวัสดุสารสนเทศที่มีมาตรฐาน มีคุณภาพดี และทันสมัย ตรงกับความต้องการของประชาชน เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่นและความจำเป็น

4.2 มีวัสดุสารสนเทศเพียงพอกับความต้องการใช้ของประชาชน

4.3 มีวัสดุสารสนเทศหลายประเภท เช่น

4.3.1 สื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือพิมพ์ภาษาไทยและอังกฤษ วารสารภาษาไทยและวารสารภาษาอังกฤษ หนังสือวิชาการ หนังสืออ้างอิง นิตยสาร หนังสือเกี่ยวกับกฎหมาย เศรษฐศาสตร์ การส่งเสริมพัฒนาอาชีพ ศาสนาและศิลปวัฒนธรรม ฯลฯ

4.3.2 สื่อโสตทัศนูปกรณ์ เช่น วิทยุทัศน์ ภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว แถบบันทึกเสียง แผ่นเสียง แผ่นดิสก์ คอมพิวเตอร์ ไมโครฟิล์ม ฯลฯ

4.3.3 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น อินเทอร์เน็ต ข้อมูลดิจิทัล ดีวีดี MP3 รวมถึงข้อมูลดิจิทัลรูปแบบอื่น ๆ ฯลฯ

4.3.4 สื่อทดลอง เช่น สื่อทดลองทางวิทยาศาสตร์ สื่อเครื่องเล่นเกม สื่อทดลองเพื่อคุณภาพชีวิตและการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน

4.3.5 สื่อสาริต เช่น สื่อสาริตประเภทภาพ แผนภูมิ ป้ายนิเทศ หุ่นจำลอง สื่อสาริตประเภท โสตทัศนูปกรณ์และคอมพิวเตอร์ ฯลฯ

การจัดบริการของห้องสมุดประชาชนแนวใหม่ ปัจจุบันประชาชนมีความต้องการใช้สารสนเทศที่หลากหลาย ทำให้ห้องสมุดประชาชนต้องปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองเพื่อให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ของการเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับชุมชน การพัฒนาการให้บริการและจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของห้องสมุดประชาชนจึงเป็นเรื่องจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องปรับเปลี่ยนให้ทันต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ซึ่งแนวทางในการพัฒนาที่น่าสนใจ มีดังนี้ (คุณหญิงกษมา วรวรรณ ณ อยุธยา, 2547, หน้า 85-86;

Department for Culture, Media Sport, 2008)

1. ห้องสมุดประชาชนสมัยใหม่ต้องมีสารสนเทศและการให้บริการที่หลากหลาย เพื่อให้เกิดความนิยม สามารถตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ เป็นการพัฒนาศักยภาพของประชาชน และนำไปสู่การพัฒนาสังคมที่มีความยุติธรรม มีความเป็นประชาธิปไตยที่ยั่งยืน

2. ห้องสมุดประชาชนต้องส่งเสริมการรู้สารสนเทศ ส่งเสริมการอ่าน และการแสวงหาความรู้ของประชาชนในชุมชน

3. ห้องสมุดประชาชนต้องเป็นแหล่งสนับสนุนการศึกษาทุกรูปแบบและทุกวัย ตลอดจนการศึกษาตลอดชีวิต

4. ห้องสมุดประชาชนต้องตอบสนองข้อมูลข่าวสารที่เป็นปัจจัยและทันสมัยผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสามารถเข้าถึงสารสนเทศได้ทั่วมุมโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการตัดสินใจเพื่อการดำเนินวิถีชีวิตอย่างถูกต้องและมีความสุข

5. สนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนให้มีเครือข่ายการเรียนรู้ เช่น มีแหล่งการเรียนรู้ในชุมชนโดยชุมชน จัดกิจกรรมการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพ เป็นต้น

6. สร้างความสะดวกในการเข้าถึงสารสนเทศโดยเฉพาะในพื้นที่จำกัด มีการเชื่อมโยงจากสถานีหลักไปสู่สถานีย่อย ทั้งในระดับอำเภอ ตำบล และชุมชน เพื่อใช้เป็นเวทีเสวนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งที่ผ่านสื่อบุคคล เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้นำ ผู้รู้ ผู้มีประสบการณ์ และใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์ประกอบในกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน ทั้งด้านทักษะวิชาชีพ และทักษะชีวิต อันก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ อย่างนักวิจัยท้องถิ่น เพื่อการพึ่งพาตนเอง

7. สนับสนุนเครือข่ายระชาสัมพันธ์ สื่อมวลชนเพื่อการศึกษา สื่อหนังสือพิมพ์ วารสาร เสียงตามสาย วิทยุชุมชน ซึ่งเป็นบริการกิจกรรมชุมชน และผ่านรายการวิทยุโทรทัศน์โดยชุมชน

ทองอยู่ แก้วไทรสะ และชัยศ อัมสุวรรณ (2544, หน้า 97-104) ได้อธิบายไว้ว่า ในยุคสมัยของคอมพิวเตอร์นี้ รูปแบบของห้องสมุดประชาชนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการที่ไม่เน้นพื้นที่และต้นทุน เนื่องจากเราสามารถหาสารสนเทศได้จากแหล่งทั่วไปทุกมุมโลก ทุกสิ่งมีมูลค่าสำหรับบรรณารักษ์ที่จะสามารถจัดหาให้บริการแก่ผู้ใช้ ดังนั้นเพื่อให้ประชาชนได้เรียนรู้และรับประโยชน์มากที่สุด ห้องสมุดประชาชนจึง

ต้องมีการปฏิรูป เพื่อเป็นการเปลี่ยนรูปแบบและวิธีการให้บริการ ซึ่งหลักการจัดบริการที่ห้องสมุดประชาชนจะต้องเป็นและมี คือ

1. การเป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในการทำงาน การใช้ชีวิตทั้งจากชุมชน และครอบครัว สื่อ สถานประกอบการต่าง ๆ ฯลฯ เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีหลักฐาน ไม่มีเวลาเรียนแน่นอน เป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการ และตามอัธยาศัยของบุคคล การจัดกิจกรรมห้องสมุดประชาชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัย จึงเป็นการจัดวางระบบหรือวิธีการให้บริการที่ผู้ใช้บริการห้องสมุดเกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย ได้แก่

1.1 กิจกรรมการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย

1.1.1 การบริการหนังสือ สื่อประเภทต่าง ๆ หมายถึง กิจกรรมการให้บริการหนังสือและสื่อของห้องสมุด โดยมุ่งส่งเสริมให้ผู้ใช้บริการเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งสามารถนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันหรือเสริมความรู้เพิ่มเติมสำหรับหลักสูตรการศึกษาประเภทต่าง ๆ

1.1.2 การจัดนิทรรศการ เป็นการให้การศึกษาอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นกระบวนการของเรื่องนั้น ให้ประชาชนได้ศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง อาจจัดในอาคารหรือนอกอาคารก็ได้ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด โดยห้องสมุดสามารถจัดบริการได้ เช่น จัดให้ความรู้เรื่องวันสำคัญต่าง ๆ วันนักขัตฤกษ์ หรือเทศกาลของชุมชน จัดเผยแพร่วิชาการที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและการประกอบอาชีพของประชาชนในท้องถิ่น เป็นต้น โดยจัดตามความต้องการของชุมชน และกลุ่มเป้าหมายผู้ใช้บริการ

1.2 กระบวนการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้จากการอ่าน การฟัง การสัมผัส การปฏิบัติ โดยการใช้เวลาว่าง จะโดยสมัครใจหรือตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เป็นลักษณะการเรียนรู้ที่ผู้เรียนมีอิสระใช้เวลาว่างในการค้นคว้าศึกษาและเกิดการเรียนรู้

1.3 กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากองค์ความรู้ดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นการบริการหนังสือ และสื่อประเภทต่าง ๆ หรือการจัดนิทรรศการ และการจัดกิจกรรมการศึกษาตามอัธยาศัย

2. การเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ ซึ่งห้องสมุดควรจะมีบทบาทเป็นผู้เชื่อมโยงการเรียนรู้ของการศึกษารูปแบบ

ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้มากที่สุด ซึ่งมีกระบวนการในการจัดการ คือ

2.1 ขั้นตอนการเตรียมการ เป็นขั้นตอนการทำความเข้าใจ แนวคิด และปรับปรุงการจัดห้องสมุดเพื่อรองรับการพัฒนา โดยผู้บริหารสถานศึกษาและบรรณารักษ์ หรือเจ้าหน้าที่ห้องสมุด จะต้องศึกษาแนวคิดการพัฒนาให้เข้าใจชัดเจนแล้วดำเนินการ อาทิ

2.1.1 จัดตั้งและประชุมคณะกรรมการห้องสมุด และประสานงานชุมชน

2.1.2 สร้างเครือข่ายจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัครให้บริการให้ห้องสมุด

2.1.3 ประชุมปฏิบัติการอาสาสมัครเพิ่มพูนความรู้ ทักษะและทัศนคติ

ในการดำเนินงาน

2.1.4 จัดทำแผนปฏิบัติการและออกแบบการจัดห้องสมุด

2.1.5 สำรวจความต้องการของผู้ใช้ และสำรวจเอกสาร ข้อมูล สื่อ อุปกรณ์ วัสดุ ครุภัณฑ์ ภายในห้องสมุด เพื่อจัดหาเพิ่มเติมเสริมให้เพียงพอ

2.1.6 ปรับปรุงห้องสมุด จัดมุมหรือห้องบริการให้เป็นสัดส่วน และตอบสนองต่อการจัดบริการตามที่คณะกรรมการตกลงกัน

2.1.7 จัดทำตามตารางกิจกรรม จดหมายข่าว เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์งานกิจกรรมห้องสมุดส่งกลุ่มเป้าหมาย

2.1.8 บันทึกการใช้บริการ ประเมินผลการเรียนรู้ รายงานผลการดำเนินงานและแนวทางปรับปรุงแก้ไข

2.2 ขั้นตอนการดำเนินการ ได้แก่

2.2.1 ปรับปรุงสถานที่หรือการจัดห้องสมุด เพื่อให้รับกับบทบาทการเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการศึกษานอกระบบกับการศึกษาในระบบ

2.2.2 พัฒนาบุคลากร โดยเฉพาะห้องสมุดควรเชิญชวนบุคคลในชุมชนเข้ามาดำเนินงานห้องสมุด เช่น อาสาสมัครจากชาวบ้านหรือสมาชิกห้องสมุด นักศึกษาศึกษานอกโรงเรียน หรือประชาชนทั่วไป เป็นต้น

2.2.3 จัดห้องหนังสือ สื่อชุดการเรียนรู้ และสื่อประเภทต่าง ๆ โดยการ จัดซื้อ การแลกเปลี่ยนหมุนเวียนหนังสือและสื่อบางประเภท และการรับบริจาค

2.2.4 ดำเนินการให้บริการ ซึ่งควรเป็นความต้องการของชุมชน ต้องกำหนดให้ชัดเจนและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนและผู้สนใจทราบ เพื่อความสะดวกในการใช้บริการกิจกรรมสำคัญ ๆ ที่ห้องสมุดจัดให้บริการ

2.3 ขั้นตอนการประเมินผล เป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญยิ่ง จะต้องมีการประเมินเป็นระยะ ๆ ทั้งในด้านจำนวนผู้มารับบริการ จำนวนกิจกรรมนิทรรศการหรือการใช้สื่อโสตทัศนอุปกรณ์ต่าง ๆ ตลอดจนความพึงพอใจ สภาพปัญหา และอุปสรรค

3. การเป็นศูนย์ข้อมูลชุมชน ซึ่งหมายถึง กิจกรรมการรวบรวมข้อมูลประเภทต่าง ๆ ในชุมชนทุกรูปแบบและทุกประเภทข้อมูล เพื่อประโยชน์ต่อการให้บริการการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาอาชีพ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลสารสนเทศระหว่างเครือข่าย และผู้สนใจที่ความประสงค์ในการใช้ข้อมูล

3.1 ประเภทข้อมูลจัดเก็บ แบ่งออกเป็น 9 ประเภท ได้แก่ ข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชน ข้อมูลทางสังคมของชุมชน ข้อมูลการเมืองการปกครองท้องถิ่น ข้อมูลการศึกษาของประชากรในชุมชน ข้อมูลศิลปวัฒนธรรมชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อมูลวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีท้องถิ่น ข้อมูลด้านเกษตรกรรม ข้อมูลด้านอุตสาหกรรม และข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

3.2 กระบวนการจัดกิจกรรมศูนย์ข้อมูลชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่พึงประสงค์หรือต้องการ ห้องสมุดประชาชนควรจะต้องดำเนินการตามขั้นตอนการดำเนินงาน คือ

3.2.1 ขั้นเตรียมการ ได้แก่ สำรวจความต้องการใช้ข้อมูล ประเภทข้อมูลเพื่อกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ จัดทำแผนการรวบรวมข้อมูลและระบบการจัดเก็บ กำหนดประเด็นหรือกรอบ เพื่อรวบรวมการจัดทำระบบข้อมูล และกำหนดรูปแบบการนำเสนอข้อมูลและแนวทางการเผยแพร่ระบบข้อมูล

3.2.2 ขั้นดำเนินการ ได้แก่ ดำเนินการรวบรวมข้อมูล การเก็บและการจัดระบบข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเตรียมนำเสนอ บริการและเผยแพร่ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเพื่อกระตุ้นให้มีการดำเนินการนำข้อมูลดังกล่าวไปใช้ให้เกิดประโยชน์ด้านต่าง ๆ จัดพิมพ์รายงานและประชาสัมพันธ์แจ้งเครือข่ายระบบข้อมูลของศูนย์เพื่อการบริหาร

3.2.3 ขั้นประเมินผล โดยอาจประเมินในรูปแบบการจัดทำสถิติ การให้ข้อมูล การขอรับบริการ การสัมภาษณ์ การสำรวจ หรือการจัดตั้งผู้รับความคิดเห็น และ

ความต้องการการบริการข้อมูล เพื่อนำข้อมูลและหรือข้อคิดเห็นต่าง ๆ มาวิเคราะห์ ปรับปรุงประกอบการพิจารณาแก้ไขระบบข้อมูลของศูนย์ชุมชนต่อไป

รูปแบบของบริการและกิจกรรมของห้องสมุดประชาชนเพื่อให้มีบริการที่ สอดคล้องกับความต้องการ สภาพ และธรรมชาติของประชาชนและชุมชน มีดังนี้ (ทองอยู่ แก้วไทรชะ, 2536, หน้า 2-27; เรณู เปียชื่อ, 2436, หน้า 10; National Library Board, Singapore, 2008; Wikimedia Foundation, 2008)

1. จัดบริการและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่านและการศึกษาค้นคว้า สำหรับบุคคลทั่วไปทุกเพศทุกวัย ซึ่งถือว่าเป็นบริการและกิจกรรมพื้นฐานของห้องสมุด อาทิ บริการสื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อโสตทัศนวัสดุ รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์ บริการยืม-คืน บริการตอบคำถาม บริการสารสนเทศทันสมัย บริการห้องสมุดเคลื่อนที่ บริการความร่วมมือระหว่างห้องสมุด บริการเฉพาะกลุ่ม บริการทางโทรศัพท์ โทรสาร และทางอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

2. บริการและกิจกรรมเพื่อส่งเสริมการอ่านและการศึกษาค้นคว้าสำหรับเด็ก ซึ่งจะเป็นจุดเน้นที่สำคัญอีกประการหนึ่งของห้องสมุด โดยการเพิ่มกิจกรรมและการบริการที่ดึงดูดความสนใจของเด็กให้สนใจการอ่านและการศึกษาค้นคว้า เช่น มีการจัดมุมเด็ก การบริการหนังสือสำหรับเด็ก จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านสำหรับเด็กและครอบครัว การจัดเล่านิทาน การจัดกิจกรรมเนื่องในโอกาสพิเศษสำหรับเด็ก การจัดศูนย์เด็กเล็กเพื่อเป็นสถานที่ที่มีของเล่นเด็กที่พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ เป็นต้น

3. บริการห้องสมุดเคลื่อนที่ เพื่อให้บริการความรู้สำหรับประชาชนทั่วไปทั้งที่มีและที่ไม่มีโอกาสเข้ามาใช้ห้องสมุด ทำให้ประชาชนเหล่านั้นได้มีโอกาสเข้าถึงแหล่งความรู้ และวิทยาการที่ทันสมัย เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต รูปแบบของการจัดบริการห้องสมุดเคลื่อนที่มีลักษณะต่าง ๆ เช่น ตู้หนังสือเคลื่อนที่ หีบหนังสือเคลื่อนที่ รถเคลื่อนที่ ฯลฯ

4. บริการและกิจกรรมในลักษณะของศูนย์ประชาคม เพื่อเป็นสถานที่ของประชาชนในการศึกษาเรียนรู้ นำไปสู่การพัฒนาชีวิตให้ดีขึ้น โดยห้องสมุดจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนที่ประชาชนมาร่วมชุมนุมกันเพื่อการจัดกิจกรรมของชุมชน หรือการจัดกิจกรรมร่วมกันของบุคคลบางกลุ่ม บางคณะ เช่น เป็นสถานที่สำหรับการ-

ประชุม เป็นสถานที่สำหรับการนัดพบปะสังสรรค์ เป็นสถานที่สำหรับการจัดงานเลี้ยง เป็นสถานที่สำหรับการจัดงานประเพณีต่าง ๆ หรือเป็นสถานที่สำหรับการจัดงานฉลอง การแสดงศิลปวัฒนธรรม ตลอดจนกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสมาชิก ในชุมชน

5. การจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และ ประเพณีท้องถิ่นและชุมชน เพื่อช่วยธำรงและอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงาม ของท้องถิ่น ทั่วประเทศชาติ โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะช่วยในการปลูกฝังค่านิยม เหล่านี้ให้กับเด็กและเยาวชน พร้อมกับการส่งเสริมกิจกรรมเหล่านี้ให้คงงามต่อไป เช่น การจัดห้องแสดงตัวอย่างของวัฒนธรรมพื้นบ้าน การจัดกิจกรรมพิเศษร่วมกับชุมชน การจัดและรวบรวมสื่อทุกประเภททางด้านศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่น เป็นต้น

6. การจัดสวนสาธารณะ สวนรุกขชาติ ที่สะอาด ร่มรื่น เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และการศึกษาค้นคว้าเรื่องธรรมชาติสำหรับประชาชน รวมทั้งทำหน้าที่เป็นแหล่ง การศึกษาและนันทนาการ ซึ่งจะกระตุ้นให้ประชาชนมีความรู้สึกรักและสนใจเข้ามา ห้อยสมุด

7. การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อเชื่อมโยง ระบบการบริการข่าวสารข้อมูลของแหล่งความรู้อื่น ๆ ที่มีอยู่ในชุมชนกับห้องสมุด ประชาชนมีกิจกรรมและบริการที่เกื้อหนุนและสนับสนุนซึ่งกันและกัน อันจะทำให้ ประชาชนได้มีโอกาสในการเข้าถึงแหล่งบริการข่าวสารข้อมูลอย่างทั่วถึงและกว้างขวาง โดยสนับสนุนและแลกเปลี่ยนสื่อ การเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาบุคลากร และการ- เป็นผู้นำในการนำเทคโนโลยีใหม่มาใช้ในการบริการข่าวสารข้อมูล

8. การให้บริการด้านข่าวสารข้อมูลโดยใช้เครื่องมือการสื่อสารสมัยใหม่ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ ระบบเครือข่าย โทรศัพท์ โทรสาร เป็นต้น

9. การจัดบริการและกิจกรรมของห้องสมุดประชาชนควรเป็นเชิงรุกมากขึ้น มีการเคลื่อนที่เข้าหาผู้ใช้บริการ เพื่อให้ประชาชนได้รับโอกาสในการเรียนรู้ได้อย่าง สะดวก รวดเร็ว และเพื่อห้องสมุดสามารถบรรลุวัตถุประสงค์และได้ผลคุ้มค่ายิ่งขึ้น นอกจากการจัดการและกิจกรรมที่ดีมีประโยชน์แล้ว สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ

ห้องสมุดประชาชนต้องได้รับความร่วมมือทั้งจากผู้ปฏิบัติงานและประชาชนในการเข้าใช้บริการและเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยความเต็มใจ และต้องการอย่างแท้จริงด้วย

มาตรฐานของห้องสมุดประชาชน

ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกนั้น ให้ความสำคัญกับห้องสมุดประชาชนอย่างมาก และได้มีการกำหนดมาตรฐานของห้องสมุดประชาชนเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินงานให้ประสบความสำเร็จ ดังนี้

ในต่างประเทศมีการออกกฎหมาย หรือกำหนดรูปแบบของห้องสมุดประชาชน เพื่อถือปฏิบัติ เรียกว่า มาตรฐานห้องสมุด (library standard) โดยมาตรฐานที่สำคัญ คือ มาตรฐานห้องสมุดประชาชนของสหพันธ์ระหว่างประเทศว่าด้วยสมาคมและสถาบันห้องสมุด (International Federation of Library Associations and Institutions) ซึ่งชื่อย่อว่า IFLA โดยเป็นองค์กรอิสระในระดับสากลที่ไม่ขึ้นกับรัฐบาลใด โดยก่อตั้งเมื่อวันที่ 30 กันยายน ค.ศ. 1927 (พ.ศ. 2470) ที่ทำการขององค์กรตั้งอยู่ที่กรุงเฮก ประเทศเนเธอร์แลนด์ (“สหพันธ์ระหว่างประเทศว่าด้วยสมาคมและสถาบันห้องสมุด, 2541, หน้า 10”) ซึ่งมาตรฐานสำหรับห้องสมุดประชาชนของ IFLA ได้จัดพิมพ์เผยแพร่เมื่อปี ค.ศ. 1973 เพื่อให้ประเทศต่าง ๆ ที่ยังไม่มีมาตรฐานห้องสมุดของตนเองได้ใช้เป็นแนวทางในการจัดทำมาตรฐานของประเทศนั้น ๆ นอกจากนี้แล้วยังมีมาตรฐานห้องสมุดประชาชนของประเทศสหรัฐอเมริกาด้วย (ปิยะนุช สุจิต, 2542, หน้า 147-148)

ในประเทศไทยนั้น กระทรวงศึกษาธิการซึ่งมีหน้าที่รับผิดชอบงานห้องสมุดประชาชน ได้กำหนดมาตรฐานห้องสมุดประชาชนครั้งแรก เรียกว่า “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2492” และต่อมาได้ปรับปรุงใหม่ เรียกว่า “ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2495” แต่เนื่องจากระเบียบดังกล่าวยังไม่ได้มาตรฐานสากล กรมสามัญศึกษาจึงได้ดำเนินการปรับปรุงมาตรฐานห้องสมุดประชาชนของไทยใหม่ และประกาศใช้เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม พ.ศ. 2508 (ปิยะนุช สุจิต, 2542, หน้า 154-155)

พ.ศ. 2529 กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้ปรับปรุงและประกาศใช้มาตรฐานสำหรับห้องสมุดประชาชนในสังกัด เรียกว่า “ระเบียบกรมการศึกษานอกโรงเรียนว่าด้วย

ห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2529” และต่อมาได้ยกเลิกและประกาศให้มาตรฐานฉบับใหม่ เรียกว่า “ระเบียบกรมการศึกษานอกโรงเรียนว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2535” (ชุตินา สัจจามันท์, 2549, หน้า 26-27)

ในส่วนมาตรฐานห้องสมุดประชาชนที่บรรณารักษ์ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติงาน ในปัจจุบัน คือ “มาตรฐานห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2535” ประกาศโดย สมาคม ห้องสมุดแห่งประเทศไทย ในพระราชูปถัมภ์ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นอกจากนี้ ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานครยังใช้ “ระเบียบ กรุงเทพมหานครว่าด้วยการใช้ห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2532” อีกด้วย (นงเยาว์ โตใจ, 2542, หน้า 11-13)

สำหรับการพัฒนาห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยให้ได้มาตรฐานสากลนั้น สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษาได้ดำเนินการวิจัยเพื่อพัฒนามาตรฐานห้องสมุดประชาชนและประเมินผลการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนของประเทศไทย ผลการวิจัยในครั้งนี้ ทำให้ได้ “มาตรฐานห้องสมุดประชาชนที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทย” (ชุตินา สัจจามันท์, 2549) เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเหมาะสมกับยุคสมัย แล้วเกิดภูมิปัญญา (องค์ความรู้ใหม่) ที่เหมาะสมและสืบทอดพัฒนาต่อไปอย่างไม่สิ้นสุด และนำเสนอในรูปแบบของภาพความคิดใหม่

เครือข่ายสารสนเทศชุมชน

ความหมายของเครือข่าย

เครือข่ายมีแนวความคิดหลายแนวความคิดจึงได้มีผู้ให้ความหมายของเครือข่าย เอาไว้หลายท่านทั้งความหมายที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันออกไปบ้าง ซึ่งอาจจะแบ่งได้เป็นความหมายโดยรูปศัพท์ ความหมายในฐานะที่เป็นข่ายใยชีวิตที่มีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ ความหมายโดยทั่วไป ความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ ความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายการประสานงาน ความหมายในฐานะที่เป็นพลังงานในการดำเนินงาน ความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายประชาสังคม และ

ความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ คำว่า เครือข่าย (net works) มีที่มาจากคำว่า net และ works ในภาษาอังกฤษ โดย net หมายถึง ตาข่ายที่โยงใยถึงกัน และกัน ส่วน works หมายถึง การทำงาน เมื่อรวมสองคำเข้าด้วยกันจึงหมายถึง การทำงานร่วมกันโดยมีการเชื่อมโยงประสานกันเหมือนกับตาข่าย

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542, หน้า 183-184) ของไทยไม่ได้บัญญัติคำว่า เครือข่ายไว้มีแต่คำว่า เครือ กับคำว่า ข่าย ซึ่งเป็นคำที่แยกออกจากกันและให้ความหมายไว้ว่า เครือ หมายถึง เถาไม้ พรรณไม้ที่เป็นเถา เชื้อสาย วงศ์วาน ใช้เรียกวงที่มีหัวกล้วยว่า เครือกล้วย ส่วนคำว่า ข่าย หมายถึง เครื่องดักสัตว์ชนิดหนึ่ง ถักเป็นตารางแห ขอบเขต เช่น เรื่องนี้ไม่อยู่ในข่ายที่จะพิจารณา และให้ความหมายของ ข่ายงานไว้ว่าเป็นงานที่อยู่ในความควบคุมดูแลและประสานกัน ซึ่งมีความหมายว่าเป็นการทำงานประสานกันเหมือนตาข่ายเช่นเดียวกัน

โดยรูปศัพท์แล้วเครือข่ายจึงหมายถึง สายใยความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างสมาชิก เพื่อร่วมกันปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้

ความหมายโดยทั่วไป โดยทั่วไปแล้วคนส่วนใหญ่มีความเข้าใจว่า เครือข่าย หมายถึง ความพันธ์ที่เชื่อมโยงเป็นตาข่าย ซึ่งมีความหมายในหลายมิติ ทั้งหมายถึง การปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ โครงข่ายของระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ เช่น ระบบน้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ อินเทอร์เน็ต หรือระบบเทคโนโลยีโทรคมนาคม ที่เป็นโครงสร้างทางกายภาพ ซึ่งมีการโยงใยเป็นโครงข่ายที่ต่อเนื่องกัน (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอูน, 2547, หน้า 5) โดยไม่คำนึงถึงผลที่เกิดขึ้น เช่น เครือข่ายประชารัฐ เครือข่ายผู้ก่อการร้าย เครือข่ายผู้ค้ายาเสพติด เครือข่ายพ่อค้า เครือข่ายมหาวิทยาลัย เครือข่ายระบบโทรศัพท์ เครือข่ายวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ เป็นต้น

ความหมายในฐานะที่เป็นธรรมชาติของข่ายใยชีวิต การให้ความหมายของเครือข่ายในฐานะที่เป็นธรรมชาติของข่ายใยชีวิตมาจากพื้นฐานความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายที่สำคัญ 3 ประการ คือ เครือข่ายเป็นธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง เป็นความสัมพันธ์เชิงกระบวนการและเป็นโครงสร้างที่ออกแบบและโครงสร้างตามธรรมชาติ ที่กล่าวมาแล้วในเรื่องแนวความคิดของเครือข่าย โดยสรุปได้ว่าเครือข่าย

หมายถึง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและการปฏิสัมพันธ์ที่โยงใยกันของสรรพสิ่งแล้วสร้างภาระหน้าที่เชิงปฏิสัมพันธ์ต่อกันจนกลายเป็นความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่มีการสานต่อกันอย่างแนบแน่น แต่มีความยืดหยุ่นและมีความเป็นอิสระในตนเอง โดยเป็นกระบวนการที่มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นไปตามหลักของธรรมชาติที่สรรพสิ่งจะมีจุดเริ่มต้น เติบโต หดพิกและขยายขยาย โดยขึ้นอยู่กับจังหวะเวลาและสถานการณ์แวดล้อมหรือโอกาส (พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอูน), 2547, หน้า 34-35) หรือเครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงสัมพันธ์ของสรรพสิ่ง ซึ่งเป็นไปตามกฎของธรรมชาติที่สิ่งต่าง ๆ ล้วนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นเป็นระบบ โดยสิ่งต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันนี้ยังคงมีความเป็นอิสระของตนเอง ไม่ถูกรอบจำโดยระบบความสัมพันธ์จนสูญเสียเอกลักษณ์ของตนเอง

ความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ การจะเน้นความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ที่มาจากแนวความคิดทางสังคมวิทยา ซึ่งมีผู้ให้ความหมายของเครือข่ายในฐานะที่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ไว้หลายความหมายและมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังนี้

พิมพ์วัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ และวาทีนิ บุญชะลิกย์ (2536, หน้า 347-348) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเครือข่าย หมายถึง สายใยของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างบุคคลคนหนึ่งกับบุคคลอื่น ๆ อีกหลายคน หรือความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกันและกันของบุคคลต่าง ๆ ที่อยู่ภายในเครือข่านั้น เป็นความสัมพันธ์ในทุก ๆ ด้านที่บุคคลทั้งหมดในเครือข่ายได้ติดต่อกัน โดยมีพฤติกรรมที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์คือการไปมาหาสู่เยี่ยมเยียนกัน การปรึกษาหารือกัน การช่วยเหลือกันและกัน เป็นต้น

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอูน, 2547, หน้า 37-38) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเครือข่าย คือ สายใย (web) ของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีเอกภาพ มีพลัง ที่เชื่อมโยง (cohesive) สนับสนุนและเกื้อกูลซึ่งกันและกัน เช่นเดียวกับเทคโนโลยีที่มีสายใยเชื่อมโยงความสัมพันธ์และการสื่อสารของผู้คนต่าง ๆ ในสังคมด้วยระบบเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และระบบการสื่อสารผ่านวิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ โทรศัพท์ ซึ่งจะมีบทบาทในการสร้างเครือข่ายรูปแบบต่าง ๆ ที่สมาชิกมารวมกันโดยไม่จำกัด ในเรื่อง เชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ ศาสนา เพศ วัยและฐานะทางเศรษฐกิจ

เครือข่าย คือ ขบวนการทางสังคมอันเกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่ม องค์กร สถาบัน โดยมีเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และความต้องการบางอย่างร่วมกัน ร่วมกันดำเนินกิจกรรมบางอย่างโดยที่สมาชิกของเครือข่ายยังคงความเป็นเอกเทศไม่ขึ้นต่อกัน (เสรี พงศ์พิศ, 2548, หน้า 8)

เครือข่าย เป็นแนวคิดและกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กร ตลอดจนชุมชนให้เกื้อกูลเชื่อมโยงกัน โดยที่แต่ละฝ่ายต้องมีความเท่าเทียมกัน มีอิสระต่อกัน สามารถยืนหยัดอยู่ได้ด้วยตนเอง และพร้อมที่จะปฏิบัติงานร่วมกันของสมาชิกเครือข่ายบนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน การมีความสัมพันธ์จะเป็นแบบเพื่อนร่วมงานประสานความช่วยเหลือกันและเป็นความสัมพันธ์เชิงแนวราบมากกว่าที่จะเป็นแนวดิ่ง ดังนั้นเครือข่ายจึงเป็นสัมพันธ์ภาพของมนุษย์กับมนุษย์ที่ครอบคลุมทั้งการให้และการรับ การยอมรับศักดิ์ศรีและเอื้ออาทรต่อกันมากกว่าการออกคำสั่งบังคับบัญชา (มงคล ชาวเรือ, 2546, หน้า 28)

เครือข่าย จึงหมายถึง ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างสมาชิกซึ่งอาจจะเป็นบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่ม กลุ่มต่อกลุ่ม เครือข่ายต่อเครือข่าย กลายเป็นเครือข่ายย่อยภายใต้เครือข่ายใหญ่ ในการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวกันโดยทั่วไป แต่มีเป้าหมายในการทำกิจกรรมร่วมกันทั้งที่เป็นครั้งคราวหรืออาจเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง จึงเป็นการเชื่อมโยงคนที่มีความสนใจร่วมกัน พบปะสังสรรค์และพัฒนาไปสู่การลงมือร่วมกันทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยเป้าหมายและจุดประสงค์เดียวกัน ดังนั้นเครือข่ายจึงไม่ใช่เป็นเพียงการรวบรวมรายละเอียดบุคคลที่เป็นสมาชิกเท่านั้น แต่มีการจัดระบบให้สมาชิกสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกัน เพื่อบรรลุจุดหมายที่สมาชิกเห็นพ้องต้องกัน สิ่งที่เชื่อมโยงสมาชิกเข้าด้วยกันคือ วัตถุประสงค์หรือผลประโยชน์ที่ต้องการบรรลุผลร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

เมื่อพิจารณาจากความหมายที่กล่าวมาแล้วจึงอาจสรุปได้ว่า เครือข่ายในฐานะที่เป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ หมายถึง การเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลกับบุคคล กลุ่มกับกลุ่ม องค์กรกับองค์กร สถาบันกับสถาบัน ชุมชนกับชุมชน ประเทศกับประเทศก็ได้ โดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายเพื่อดำเนินกิจกรรมให้บรรลุความสำเร็จร่วมกัน บนพื้นฐานของความสัมพันธ์และ

ผลประโยชน์ที่เท่าเทียมกัน การดำเนินกิจกรรมอาจจะร่วมกันเป็นครั้งคราวตามความจำเป็นหรืออย่างต่อเนื่องก็ได้โดยสมาชิกยังคงมีอิสระในการดำเนินงานหรืออาจาร่วมกันโดยมีคณะกรรมการร่วมกันดำเนินงานก็ได้

ความหมายในลักษณะที่เป็นเครือข่ายประสานงาน ความหมายของเครือข่ายในลักษณะที่เป็นการประสานงานเป็นการให้ความหมายในฐานะที่เครือข่ายเป็นศูนย์กลางในการดำเนินงานระหว่างสมาชิก ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่านและมีลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังนี้

เครือข่าย หมายถึง การเชื่อมโยงอย่างมีเป้าหมายซึ่งอาจเป็นการเชื่อมโยงระหว่างระบบที่ปฏิบัติการอยู่เข้าด้วยกัน เช่น การเชื่อมโยงคอมพิวเตอร์เข้าเป็นเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น หรือการเชื่อมโยงระหว่างบทบาทของบุคคล องค์กรต่าง ๆ ภายใต้วัตถุประสงค์ร่วมกันของภาคีสมาชิกแม้ว่าระบบการทำงานของบุคคลและองค์กรจะมีความแตกต่างกันก็ตาม การเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายจึงเท่ากับการเชื่อมโยงหลาย ๆ ระบบย่อยที่มีความแตกต่างกันให้รวมกันขึ้นใหม่เป็นอีกหนึ่งระบบ (ชลลดา แสงมณี, ม.ป.ป., หน้า 22)

การศึกษาของ งามเนตร จริงสูงเนิน (2538, หน้า 14) ได้ข้อสรุปว่า เครือข่าย หมายถึง รูปแบบหนึ่งของการประสานงานของบุคคล กลุ่มหรือองค์กรหลายองค์กรที่ต่างก็มีทรัพยากรของตนเอง มีเป้าหมาย มีวิธีการทำงานและมีกลุ่มเป้าหมายของตัวเอง บุคคล กลุ่มหรือองค์กรเหล่านี้ได้เข้ามาประสานงานกันอย่างมีระยะเวลานานพอสมควร แม้อาจจะไม่ได้มีกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอก็ตาม แต่ก็จะมีรากฐานเอาไว้เปรียบเสมือนมีสายโทรศัพท์ต่อไว้ เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความต้องการที่จะขอความช่วยเหลือหรือขอความร่วมมือจากกลุ่มอื่น ๆ เพื่อแก้ปัญหาก็สามารถติดต่อไปได้

เครือข่าย คือ การเชื่อมโยงร้อยรัดเอาความพยายามและดำเนินงานของฝ่ายต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อปฏิบัติการกิจอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยแต่ละฝ่ายยังคงปฏิบัติการกิจหลักของตนต่อไปอย่างไม่สูญเสียเอกลักษณ์และปรัชญาของตน การเชื่อมโยงนี้อาจเป็นรูปของการรวมตัวกันแบบหลวม ๆ เฉพาะกิจตามความจำเป็นหรืออาจอยู่ในรูปของการจัดองค์กรที่เป็นโครงสร้างของความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจน เครือข่ายความร่วมมือเป็นไปได้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล องค์กรและ

สถาบัน อาจมีขอบข่ายและขนาดตั้งแต่เล็ก ๆ ภายในชุมชนไปจนถึงระดับจังหวัด ภูมิภาค ประเทศและระหว่างประเทศ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, พระมหาสุทิตย์ อบอุ่น, สหส วิเศษ จันทนา เบญจทรัพย์ และชลกาญจน์ ฮาชันนารี, 2543, หน้า 305)

เครือข่าย เป็นการร่วมมือกันระหว่างปัจเจกบุคคล กลุ่ม องค์กรประเภทเดียวกัน หรืออาจเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหรือองค์กรต่างประเภทกัน เพราะฉะนั้น เครือข่ายจึงมีได้หลายระดับ ตั้งแต่การเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกชนต่อปัจเจกชน ระหว่างปัจเจกชนกับกลุ่ม ระหว่างกลุ่มต่อกลุ่ม หรือแม้กระทั่งการเชื่อมโยงระหว่างเครือข่ายต่อเครือข่าย (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543, หน้า 28)

เครือข่าย หมายถึง รูปแบบการประสานงานกลุ่มของคน หรือองค์กรที่สมัครใจ แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันหรือทำกิจกรรมร่วมกันช่วยเหลือกัน โดยการติดต่อสื่อสารนั้นอาจทำได้ทั้งการผ่านศูนย์กลางหรือแม่ข่ายและการติดต่อโดยตรงระหว่างกลุ่มซึ่งมีการจัดรูปแบบหรือจัดระบบที่ยังคงความเป็นอิสระ โดยมีรูปแบบการรวบตัวแบบหลวม ๆ ตามความจำเป็นหรือเป็นโครงสร้างที่มีความชัดเจน (นฤมล นิราทร, 2543, หน้า 6)

เครือข่าย หมายถึง ความร่วมมือและการได้รับของฝ่ายต่าง ๆ ที่จะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งข้อกำหนดที่เกิดขึ้นนั้นเป็นความมุ่งหมายที่จะระดมทรัพยากร กระบวนการ ความรู้และวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้มาซึ่งความสำเร็จ จากการร่วมมือและได้รับในสิ่งใหม่ ๆ นั้นเสมอ (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอุ่น), 2547, หน้า 44)

เมื่อพิจารณาจากความหมายที่กล่าวมาแล้วสรุปได้ว่า เครือข่ายในฐานะที่เป็นเครือข่ายประสานงาน หมายถึง การประสานงานอย่างแนบแน่นระหว่างสมาชิกในลักษณะของการร่วมมือกันเพื่อระดมทรัพยากรต่าง ๆ ของสมาชิกร่วมกันและดำเนินกิจกรรมร่วมกัน โดยอาจจะเป็นการประสานงานโดยตรงระหว่างสมาชิกกับสมาชิก หรือร่วมกันจัดตั้งศูนย์กลางในการประสานงานกันก็ได้ เพื่อการบรรลุเป้าหมายของสมาชิกร่วมกัน

ความหมายในลักษณะที่เป็นพลังในการทำงาน ได้มีผู้ให้ความหมายของเครือข่ายในลักษณะที่เป็นพลังในการทำงานเป็นการให้ความหมายโดยพิจารณาจาก

ศักยภาพหรือพลังที่เกิดจากการรวมกันเป็นเครือข่าย ซึ่งมีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน ดังนี้

เครือข่าย หมายถึง การรวมตัวของกลุ่มที่มีการประสานงานหรือทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีระยะเวลานานพอสมควร มีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกันและหากบรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งแล้วอาจมีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมวัตถุประสงค์ใหม่ก็ได้ การรวมตัวของกลุ่มเป็นเครือข่ายนั้นนับว่าเป็นพัฒนาการของการรวมพลังของคนซึ่งก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้เสริมสร้างความสามารถในการบริหารจัดการ เอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนผลผลิตและค้าขายระหว่างสมาชิกในเครือข่าย เกิดการสะสมทรัพยากร และเงินทุนเกิดการสร้างอำนาจทางการตลาดและสามารถใช้เป็นจุดขายได้ที่สำคัญคือ เป็นการเพิ่มพลังการต่อรองเพื่อแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่หรือเพื่อพึ่งตนเองได้มากขึ้น (นันทิยา หุตานุวัตร และณรงค์ หุตานุวัตร, 2546, หน้า 73-74)

เครือข่าย หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มองค์กรหลาย ๆ องค์กรที่มีแนวคิด เป้าหมาย วิธีการทำงาน กิจกรรมที่คล้อยคลึงกันหรือสนใจมารวมตัวเพื่อทำกิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันและกัน เป็นการพัฒนาความรู้ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นหรือร่วมกันให้เกิดพลัง มีอำนาจต่อรอง นำไปสู่ความยุติธรรมของสังคมและร่วมกันทำให้บรรลุตามเป้าหมายของเครือข่าย (สมพันธ์ เตชะอธิก และคนอื่น ๆ, 2547, หน้า 29)

เครือข่าย เป็นกระบวนการของการร่วมมือกันเพื่อพัฒนาหรือจัดกิจกรรมที่กลุ่มบุคคลหรือองค์กรสนใจร่วมกันซึ่งจะนำไปสู่พลังในการจัดการกับปัญหาทั้งในระดับท้องถิ่นและสังคมโดยรวม ความร่วมมือในลักษณะดังกล่าวนี้ได้ก่อตัวเคลื่อนไหวและพัฒนากว้างขวางออกไป (ธีรพงษ์ แก้วหาญ, 2544, หน้า 251)

เครือข่าย เป็นการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์กับมนุษย์แล้วขยายผลออกไปเป็นวงกว้าง เพื่อให้สังคมพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้นและในการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์นั้นจะเป็นความสัมพันธ์ย้อนกลับในเชิงบวกที่จะส่งผลให้เกิดพลังทวีคูณ (reinforcing) เกิดการขยายผลแบบก้าวกระโดด (quantum leap) เป็นพลังสร้างสรรค์ที่เปลี่ยนคุณภาพอย่างฉับพลัน (emergence) โดยเป้าหมายที่ปรารถนาในการสร้างเครือข่ายคือการนำเอาจิตวิญญาณที่สร้างสรรค์ของมนุษย์มาถักทอ เชื่อมโยงกัน (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และชัยวัฒน์ ธีระพันธุ์, 2546, หน้า 5)

เครือข่าย หมายถึง วัฒนธรรมองค์กร เป็นกระบวนทัศน์ใหม่ที่ทำให้มีการจัดความสัมพันธ์ภายในองค์กรหนึ่ง ระหว่างคนในองค์กร และระหว่างองค์กรนั้นกับองค์กรอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยการเปลี่ยนจากการจัดการแบบลำดับชั้น (hierarchical) มาเป็นการสร้างเครือข่าย (networking) ที่ไม่เน้นการใช้อำนาจในการบริหารจัดการ แต่เน้นการจัดความสัมพันธ์ใหม่ การสร้างบรรยากาศการทำงานที่ดี สร้างแรงบันดาลใจให้ทุกคนอยากทำงาน และทำลายกำแพงกันระหว่างกอง ฝ่าย โครงการต่าง ๆ ในองค์กรนั้น เกิดเป็นความร่วมมือ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีและทำงานแบบประสานพลัง (เสรี พงศ์พิศ, 2548, หน้า 8)

เมื่อพิจารณาจากความหมายที่กล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า เครือข่ายในลักษณะที่เป็นพลังในการทำงาน หมายถึง การที่สมาชิกนำพลังหรือศักยภาพของตนมารวมเข้าด้วยกัน เพื่อเพิ่มขีดความสามารถจนเพียงพอที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จร่วมกัน ซึ่งนอกจากจะเป็นการเพิ่มพลังในการดำเนินงานแล้วยังเป็นการเพิ่มอำนาจต่อรองให้กับเครือข่ายอีกด้วย

ความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายประชาสังคม นอกจากความหมายที่กล่าวมาแล้วปัจจุบันแนวความคิดเกี่ยวกับเครือข่ายได้ขยายออกไปสู่ความเป็นประชาสังคม ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นอิสระของภาคประชาชนในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างแท้จริง ซึ่งได้มีผู้ให้ความหมายของเครือข่ายในฐานะที่เป็นเครือข่ายประชาสังคม ไว้ดังนี้

เครือข่าย หมายถึง ชุมชนแห่งสำนึกสมาชิกต่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบ โดยรวมที่มีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่น อาจจะช่วยพื้นฐานของระบบค่านิยมเก่าหรือเป้าประสงค์ใหม่ของการเข้ามาทำงานร่วมกัน ซึ่งมีลักษณะเป็นพลวัตที่บุคคลและกลุ่มคนต่างมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมที่สนใจร่วมกัน มีความสัมพันธ์และการตัดสินใจร่วมกัน โดยมีพันธะเชื่อมโยงระบบใหญ่ บนพื้นฐานแห่งความเป็นอยู่ที่ดีร่วมกัน และมีการติดต่อสื่อสารด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้กลุ่มหรือเครือข่ายมีความยั่งยืน (อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิจารณ์กุล, 2541, หน้า 9)

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทสกุล (2541, หน้า 4) ได้สรุปไว้ว่า เครือข่าย หมายถึง การที่ประชาชนจำนวนหนึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีอุดมคติร่วมกัน หรือมีความเชื่อร่วมกันในบางเรื่อง มีการติดต่อสื่อสารกันหรือมีการรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีความรัก มีมิตรภาพ มีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติบางสิ่งบางอย่างและมีระบบจัดการในระดับกลุ่ม

พิมพ์วัลย์ บุญมงคล และคนอื่น ๆ (2546, หน้า 15) ได้สรุปไว้ว่า เครือข่าย หมายถึง การที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหา ในสังคมหรือมี วัตถุประสงค์ร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่การก่อจิตสำนึก (civic consciousness) ร่วมกันแก้ปัญหา หรือกระทำการบางอย่างให้บรรลุวัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบการจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโอบอุ้น (2547, หน้า 39-40) ได้สรุปไว้ว่า เครือข่าย เป็นเครื่องมือทางสังคมที่ผู้คนในสังคมเห็นวิกฤตการณ์หรือสภาพปัญหาในสังคมที่ สลับซับซ้อน ที่ยากแก่การแก้ไข มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีจิตสำนึกร่วมกัน มารวมตัวกัน เป็นกลุ่ม หรือองค์กร ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนหรือภาคประชาชนใน ลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนกัน เพื่อร่วมกันแก้ปัญหาหรือการกระทำบางอย่างให้บรรลุ วัตถุประสงค์ ทั้งนี้ด้วยความรัก ความสมานฉันท์ ความเอื้ออาทรต่อกัน ภายใต้ระบบ การจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายและประชาคมที่รวมกลุ่มขององค์กรอิสระ สาธารณประโยชน์ปัจเจกชนและสาธารณชนเข้าด้วยกัน

ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2540, หน้า 64) ได้สรุปไว้ว่า เครือข่าย เป็น ความสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารของคนในสังคมที่เป็นอิสระจากการครอบงำของ ภาครัฐและกลไกการตลาดหรือการครอบงำของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีการเปิดกว้างใน รูปแบบของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีโครงข่ายโยงใยและกว้างขวาง เพื่อมุ่งหา ข้อยุติหรือหลักการร่วมกัน เพื่อสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่เข้มข้น และเพื่อให้มี ที่ว่างกับความแตกต่างหลากหลายและสิทธิในการรับรู้ของภาคประชาชน ในรูปของ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงวิถีคิดของคนใน สังคมปัจจุบัน เช่น การตระหนักรู้ถึงความเชื่อมโยงของทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมพร้อมกับการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องและเป็นมิตรกับธรรมชาติมากขึ้น ซึ่งเป็น

ผลมาจากการเคลื่อนไหวเรียกร้องของขบวนการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในรูปแบบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

เมื่อพิจารณาจากความหมายของเครือข่ายตามแนวความคิดแบบประชาสังคมแล้ว เครือข่ายจึงหมายถึง การเชื่อมโยงประสานระหว่างบุคคล กลุ่มหรือชุมชนเพื่อสร้างพลังและอำนาจต่อรองแล้วขยายไปเชื่อมโยงกับบุคคล กลุ่มหรือชุมชนอื่น ๆ ในลักษณะของการเป็นพันธมิตรหรือภาคีกัน โดยดำเนินงานด้วยความเป็นอิสระไม่ครอบงำเพื่อป้องกันแก้ไขปัญหาหรือวิกฤตการณ์ของชุมชนร่วมกัน

ความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้ นอกจากเครือข่ายจะมีความหมายตามลักษณะของรูปศัพท์ ความหมายโดยทั่วไป ความหมายในฐานะที่เป็นความสัมพันธ์ของมนุษย์ ความหมายในลักษณะที่เป็นการทำงาน ความหมายในฐานะที่เป็นพลังในการทำงาน และความหมายในฐานะที่เป็นเครือข่ายประชาสังคมแล้วยังมีผู้ให้ความหมายของเครือข่ายในลักษณะที่เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้อีกด้วย

จะเห็นได้ว่า เครือข่ายมีความหมายหลายความหมายและแตกต่างกันออกไปตามแนวความคิดและลักษณะของเครือข่าย การให้ความหมายของเครือข่ายที่เป็นความหมายรวมเพียงความหมายเดียวจึงเป็นเรื่องยาก แต่เมื่อพิจารณาจากความหมายที่กล่าวมาแล้วอาจสรุปได้ว่า เครือข่าย หมายถึง ความสัมพันธ์เชื่อมโยงทั้งทางตรงและทางอ้อมของสรรพสิ่งต่าง ๆ ทั้งสิ่งที่ไม่มีชีวิตและสิ่งที่มีชีวิต รวมทั้งมนุษย์ที่มีการเชื่อมประสานกันอย่างเป็นระบบในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของสมาชิกทำให้เกิดการรวมพลังจนสามารถดำรงตัวเองอยู่ได้ในปัจจุบันและพัฒนาไปสู่อนาคตได้อย่างไม่มีสิ้นสุด

ลักษณะของเครือข่าย เนื่องจากเครือข่ายมีความหมายกว้างขวางที่ครอบคลุมทุกสรรพสิ่งในจักรวาลทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ลักษณะของเครือข่ายจึงมีมากมายหลายลักษณะอันไม่ใช่ประเด็นที่ควรการศึกษา ในที่นี้จึงจะนำเสนอลักษณะของเครือข่ายในฐานะที่เป็นของมนุษย์และสังคมมนุษย์เท่านั้น ซึ่งถ้าหากพิจารณาจากความเป็นมาแนวความคิดและความหมายของเครือข่าย แล้วพบว่าเครือข่ายมีลักษณะสำคัญใน 2 ลักษณะ คือลักษณะโดยทั่วไปและลักษณะร่วมของเครือข่าย

ลักษณะทั่วไปของเครือข่าย โดยทั่วไปเครือข่ายทุกประเภทมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เครือข่ายเป็นการถักทอสายใยสัมพันธ์ของสมาชิกเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ โดยมีลักษณะเหมือนกับตาข่ายหรือใยแมงมุม
2. สมาชิกของเครือข่ายอาจจะมีลักษณะบางประการร่วมกัน เช่น อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันหรืออาณาบริเวณใกล้เคียงกัน ประกอบอาชีพเดียวกันหรือเกี่ยวข้องกัน ใช้ทรัพยากร เช่น สายน้ำ ป่าไม้ ทุ่งหญ้าร่วมกัน ประสบปัญหาหรือวิกฤตการณ์ร่วมกัน เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการรวมกันเป็นเครือข่ายเร็วขึ้น
3. สมาชิกเครือข่ายอาจจะมีลักษณะบางประการแตกต่างกัน เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา ศาสนา เผ่าพันธุ์ ฐานะทางเศรษฐกิจ เป็นต้น ลักษณะเหล่านี้ทำให้เครือข่ายมีความหลากหลายและมีพลัง
4. มีลักษณะหลายมิติ เครือข่ายเป็นระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกที่มีหลายลักษณะ เช่น เป็นความสัมพันธ์ของธรรมชาติโดยทั่ว ๆ ไป ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและสิ่งที่ไม่มีชีวิต ความสัมพันธ์เชิงกระบวนการของการทำงาน ความสัมพันธ์ในการร่วมมือกันของมนุษย์ในทางสังคมวิทยา ความสัมพันธ์ในลักษณะของการประสานงาน เป็นพลังในการทำงาน เป็นเครือข่ายประชาสังคม เป็นเครือข่ายของการเรียนรู้ เป็นต้น
5. มีลักษณะเป็นการรวมพลังหรือศักยภาพของสมาชิกเข้าด้วยกัน ไม่ใช่พึ่งพิงอิงสมาชิกอื่น ๆ เพียงฝ่ายเดียว สมาชิกจึงต้องนำศักยภาพของตนออกมาใช้อย่างเต็มที่ พลังของเครือข่ายเป็นแบบทวีคูณหรือแบบก้าวกระโดด
6. สมาชิกมารวมกันด้วยความสมัครใจไม่ใช่เพราะถูกบีบบังคับ เช่น เนื่องจากไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเอง มองเห็นประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมเป็นเครือข่าย เป็นต้น
7. ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเป็นแบบกัลยาณมิตร คือ มีความสมานฉันท์ สามัคคี มีความเอื้ออาทร สนับสนุนช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่ขัดแย้ง ไม่ชิงดีชิงเด่นกัน

8. สมาชิกมีความสัมพันธ์กันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง จนมีความรู้สึกว่าเป็นส่วนประกอบของกันและกัน แม้ว่าบางเครือข่ายจะร่วมกิจกรรมกันนาน ๆ ครั้งก็ตาม แต่ยังคงมีสายใยสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน และพร้อมที่จะร่วมกิจกรรมอยู่เสมอ

9. สมาชิกมีการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน กิจกรรมของเครือข่ายอาจจะมีกิจกรรมเดียวหรือหลายกิจกรรมก็ได้ เช่น การเยี่ยมเยียนกัน การประชุมสัมมนาร่วมกัน การแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กัน การจัดเวทีสรุปบทเรียนร่วมกัน การปฏิบัติการเพื่อแก้ไขปัญหาบางอย่างร่วมกัน การสนับสนุนช่วยเหลือกันในด้านต่าง ๆ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่สมาชิกร่วมกันดำเนินการเป็นครั้งคราวหรืออย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องก็ได้

10. มีความสัมพันธ์เท่าเทียมกัน สมาชิกของเครือข่ายมีโครงสร้างความสัมพันธ์ที่เสมอภาคกันแบบแนวราบ คือ ไม่มีใครบังคับบัญชาใครแต่มีลักษณะเป็นหุ้นส่วนกัน มีอิสระในการดำเนินกิจกรรมของตนเอง ไม่รู้สึกว่าต้องสูญเสียอิสระของตนเองไป

11. การมีพันธสัญญาร่วมกัน เครือข่ายมีลักษณะเป็นข้อตกลงระหว่างสมาชิกที่จะดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน ซึ่งข้อตกลงร่วมกันนี้เป็นแนวทางในการดำเนินงานของเครือข่าย

12. การติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิก เครือข่ายมีลักษณะเป็นการติดต่อสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ ระหว่างสมาชิก เพราะการติดต่อสื่อสารระหว่างกันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์แบบหนึ่งของเครือข่ายนั่นเอง

13. การบูรณาการ เป็นการร่วมกันของสมาชิกในด้านต่าง ๆ คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ เป้าหมาย แผนงานและโครงการ กิจกรรม ทรัพยากร การบริหารจัดการ ผลประโยชน์ เป็นต้น อันเป็นการรวบระบบย่อยต่าง ๆ เข้าเป็นระบบใหม่ที่มีคุณภาพ มีพลังหรือศักยภาพที่มากกว่าเดิม

14. เครือข่ายมีหลายระดับ ตามจำนวนของสมาชิก เช่น ระดับบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับองค์กร ระดับสถาบัน ระดับชุมชน ระดับจังหวัด ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ ระดับทวีป เป็นต้น

15. ถ้าเครือข่ายเป็นเครือข่ายระดับกลุ่มกับกลุ่มหรือองค์กรกับองค์กรขึ้นไป สมาชิกอาจจะเป็นอิสระต่อกันมารวมกันเป็นบางเรื่องบางส่วนเท่านั้น เมื่อดำเนิน

กิจกรรมประสบความสำเร็จแล้วก็อาจจะสลายตัวก็ได้ แล้วมารวมตัวกันอีกครั้งเมื่อจะทำกิจกรรมครั้งใหม่ ส่วนการบริหารเครือข่าย อาจใช้การประชุมร่วมกันเป็นครั้งคราวหรือจัดตั้งเป็นองค์กรร่วมก็ได้ โดยขึ้นอยู่กับลักษณะของเครือข่าย ความจำเป็นในการดำเนินกิจกรรมและความเห็นพ้องระหว่างสมาชิกของเครือข่าย

16. เครือข่ายบางเครือข่ายอาจจะดำรงอยู่ได้นานแต่บางเครือข่ายอาจจะล่มสลายได้ง่าย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของสมาชิก การบริหารจัดการและการพัฒนาเครือข่าย เป็นสำคัญ

17. มีลักษณะเป็นพลวัต เครือข่ายมีระบบการทำงานที่เคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง เหมือนกับระบบหายใจของสิ่งมีชีวิตที่หยุดเคลื่อนไหวก็ต้องล้มตายไปจากโลก ลักษณะประการหนึ่งของเครือข่ายจึงได้แก่ระบบการขับเคลื่อนการดำเนินงานของสมาชิกและการหาสมาชิกใหม่โดยไม่หยุดยั้ง

18. เป็นการเรียนรู้ร่วมกัน เครือข่ายมีลักษณะของการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างสมาชิกด้วยกันหรือระหว่างสมาชิกกับคนอื่น ๆ เช่น ผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญที่อยู่นอกเครือข่าย นักวิชาการสาขาต่าง ๆ การเรียนรู้ร่วมกันเพื่อสรุปบทเรียน การปรับปรุงข้อผิดพลาดที่ผ่านมา การจัดทำแผนและโครงการ เป็นต้น ซึ่งทำให้สมาชิกดำเนินกิจกรรมของเครือข่ายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ลักษณะร่วมของเครือข่าย นอกจากเครือข่ายจะมีลักษณะโดยทั่วไปดังกล่าวมาแล้ว เสรี พงศ์พิศ (2548, หน้า 201) สรุปไว้ว่าเครือข่ายทุกประเภท ทุกแบบ ทุกเครือข่าย มีลักษณะร่วมกัน 5 ประการ ดังนี้

1. เป็นกลุ่ม องค์กรหรือบุคคลที่มาร่วมกันเพื่อดำเนินการตามวัตถุประสงค์ และความสนใจที่ตั้งขึ้นร่วมกัน
2. เป็นเวทีเพื่อกิจกรรมทางสังคม โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน
3. ดำรงอยู่ได้ยาวนาน ด้วยการสื่อสารแบบใดแบบหนึ่งที่ต่อเนื่อง ไม่ใช่แบบเฉพาะกิจ
4. สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันกับโครงสร้างที่พัฒนาขึ้นมาร่วมกันและร่วมกันรับผิดชอบ

5. มีฐานอยู่ที่ความเป็นเจ้าของร่วมกันและความมุ่งมั่นที่จะทำตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ร่วมกัน รวมทั้งเครื่องมือหรือวิธีการในการดำเนินการที่คิดไว้ร่วมกัน

องค์ประกอบของเครือข่าย เมื่อพิจารณาจากความเป็นมา แนวความคิด ความหมายและลักษณะของเครือข่ายแล้ว จะเห็นได้ว่าเครือข่ายมีองค์ประกอบที่สำคัญหลายประการดังนี้

1. สมาชิกของเครือข่าย อาจจะเป็นบุคคล กลุ่มคน องค์กร หรือชุมชนขนาดต่าง ๆ ตามระดับของเครือข่าย สมาชิกเป็นองค์ประกอบพื้นฐานของเครือข่ายเพราะถ้าหากไม่มีสมาชิกแล้วเครือข่ายไม่สามารถเกิดขึ้นได้

2. วัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกของเครือข่ายจะต้องมี วัตถุประสงค์และเป้าหมายเหมือนกัน มารวมกันเป็นเครือข่ายเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ และเป้าหมายเดียวกัน

3. ระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย สมาชิกของเครือข่ายมารวมกันด้วยความสมัครใจ สมาชิกยังคงมีความเป็นอิสระในการดำเนินงาน มีความเท่าเทียมกันในการดำเนินกิจกรรม มีระบบในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์หรือการติดต่อสายใยของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกให้เกิดความยั่งยืน

4. การบริหารจัดการ สมาชิกเครือข่ายเป็นผู้ร่วมกันกำหนดการบริหารและจัดการเครือข่ายทั้ง โครงสร้างของเครือข่าย สถานภาพและบทบาทของสมาชิก กฎระเบียบที่ใช้ร่วมกัน การประสานงาน การติดต่อสื่อสาร แผนและโครงการงบประมาณ เป็นต้น ซึ่งรูปแบบของการบริหารจัดการเครือข่ายขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ เป้าหมายของเครือข่าย คุณลักษณะของสมาชิกเครือข่ายเป็นสำคัญ

5. ผู้ประสานงานเครือข่าย เครือข่ายต้องมีผู้ประสานงาน ทำหน้าที่ประสานงานบริหารและจัดการเครือข่ายที่คัดเลือกโดยสมาชิก ซึ่งอาจจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในลักษณะของคณะกรรมการเครือข่ายก็ได้ อาจจะมีศูนย์กลางประสานงานเพียงศูนย์เดียวหรือหลายศูนย์กลางก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกหรือขนาดของเครือข่าย และความเห็นร่วมกันของสมาชิก

6. กิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายต้องมีกิจกรรมที่สมาชิกร่วมกันดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย ซึ่งควรจะเป็นกิจกรรมในการดำเนินงาน

ของเครือข่ายตามปกติและกิจกรรมที่ร่วมกันดำเนินเป็นกรณีพิเศษ เพื่อให้สมาชิกของเครือข่ายได้ร่วมกิจกรรมกันอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

7. การรวมพลังสมาชิก เครือข่ายต้องมีการรวมพลังหรือศักยภาพของสมาชิกมาใช้ในการดำเนินงานร่วมกัน เพราะพลังของเครือข่ายเป็นพลังที่เพิ่มขึ้นแบบทวีคูณและมีผลต่อความสำเร็จของเครือข่าย

8. การสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน สมาชิกของเครือข่ายสนับสนุนส่งเสริมสมาชิกคนอื่น ๆ ให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย ไม่ใช่ต่างคนต่างอยู่ ต่างคนต่างทำ โดยทุกคนตระหนักถึงความสำคัญของสมาชิกแต่ละคน มีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของเครือข่ายและการบรรลุเป้าหมายของเครือข่ายร่วมกัน

9. การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง สมาชิกของเครือข่ายมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของเครือข่ายอย่างกว้างขวางทั้งการร่วมเรียนรู้ ร่วมสรุปบทเรียน ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมวางแผนงาน ร่วมปฏิบัติงาน ร่วมประเมินผล ร่วมรับผลประโยชน์

10. ผลงานของเครือข่าย เครือข่ายต้องมีการดำเนินงานซึ่งเป็นเครื่องชี้วัดความสำเร็จของเครือข่าย ความสำเร็จดังกล่าวคือการดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่ายนั่นเอง ดังนั้นนอกจากเครือข่ายจะมีกิจกรรมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญแล้ว ผลงานของเครือข่ายก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่งของเครือข่าย

รูปแบบตามลักษณะกิจกรรมของสมาชิกเครือข่าย เมื่อพิจารณาจากรูปแบบของเครือข่ายตามลักษณะกิจกรรมของสมาชิกที่ร่วมกันเป็นเครือข่ายพบว่า มี 2 รูปแบบ คือ เครือข่ายกิจกรรมประเภทเดียวกัน และเครือข่ายกิจกรรมต่างประเภทกัน ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. เครือข่ายกิจกรรมประเภทเดียวกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกดำเนินกิจกรรมประเภทเดียวกันมารวมตัวกัน ประสานงานช่วยเหลือเกื้อกูลให้ความร่วมมือกัน เช่น ชมรมกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตระดับจังหวัด ชมรมผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนระดับอำเภอ ชมรมกำนันผู้ใหญ่บ้านระดับประเทศ เครือข่ายหมู่บ้านโครงการแก้ไขปัญหามลพิษ ความยากจน (กข.คจ.) ชมรมสมาชิกอาสาพัฒนาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และเครือข่ายที่มีการรวมตัวกันในรูปสมาคมต่าง ๆ เป็นต้น การรวมตัวกันเป็นเครือข่ายตามรูปแบบนี้จะเป็นการดำเนินการในแนวราบ ในระยะแรกสมาชิกที่มารวมกันจะอยู่ใน

พื้นที่ละแวกใกล้เคียงกันก่อน เมื่อความร่วมมือได้ผลก็ขยายเครือข่ายให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น จนเป็นเครือข่ายที่มีสมาชิกมาจากเขตพื้นที่ที่แตกต่างกัน เช่น สมาชิกมาจากต่างตำบล ต่างอำเภอ เป็นต้น

2. เครือข่ายกิจกรรมต่างประเภทกัน เป็นเครือข่ายที่สมาชิกต่างสาขาต่างกิจกรรมกันมาร่วมมือกัน หรือกิจกรรมที่มีผลสืบเนื่องกันมาร่วมมือประสานช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เช่น เครือข่ายองค์กรการตลาดสินค้าชุมชน เป็นการรวมตัวกันของตัวแทนสมาคมผู้นำอาชีพกัวหนั่ว ตัวแทนสมาคมผู้นำสตรีพัฒนาชุมชนไทย ตัวแทนสมาคมผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนไทยกลุ่มอาชีพต่าง ๆ และกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต เพื่อจัดทำตลาดสินค้าเป็นแหล่งจำหน่ายผลผลิตของสมาชิกในเครือข่าย โดยมีร้านค้าไทยพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งจำหน่ายสินค้าและประสานข้อมูลสินค้าชุมชนระหว่างผู้ผลิต ผู้ซื้อ ผู้จำหน่ายและเชื่อมโยงข้อมูล thaitambon.com ศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชน (ศอช.) ซึ่งสร้างเครือข่ายให้องค์กรต่าง ๆ ในชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรธุรกิจเอกชน ภาคราชการ ภาควิชาการปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาสังคมที่มีอยู่ในชุมชนระดับตำบล อำเภอ จังหวัด โดยมีตัวแทนจากองค์กรต่างกิจกรรมเหล่านี้กันมาเชื่อมประสานเพื่อเกื้อกูลกันทั้งในด้านข้อมูลข่าวสาร ความร่วมมือและทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน การพัฒนาและปรับตัวเองให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก สังคมระดับภูมิภาคและประเทศ เครือข่ายกิจกรรมต่างประเภทกันนี้ นิยมเรียกกันว่า สหเครือข่ายและพหุภาคี

การเกิดของเครือข่าย

เครือข่ายแต่ละประเภทมีลักษณะแตกต่างกัน การเกิดขึ้นของเครือข่ายแต่ละเครือข่ายจึงมีสาเหตุ ปัจจัยสนับสนุนและการก่อรูปเครือข่ายที่แตกต่างกันออกไป

สาเหตุของการเกิดเครือข่าย เครือข่ายอาจเกิดจากสาเหตุเพียงสาเหตุเดียวหรือจากหลายสาเหตุต่อไปนี้เป็น (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543, หน้า 57-59)

1. การเกิดโดยธรรมชาติ เป็นการเกิดเครือข่ายขึ้นเองโดยไม่มีใครจัดตั้งซึ่งเป็นผลของความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ เช่น ความสัมพันธ์ของระบบครอบครัว และเครือญาติ ความสัมพันธ์ของครูอาจารย์และลูกศิษย์ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะของการ-

เป็นเครือข่ายอยู่แล้ว เมื่อบุคคลมีส่วนร่วมในระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว ก็จะเป็นส่วนหนึ่งของระบบเครือข่ายด้วย

2. เกิดจากวิกฤตการณ์ของสังคมมนุษย์ เป็นการเกิดเครือข่ายที่เป็นผลจากการเกิดปัญหา หรือวิกฤตการณ์ขึ้นในสังคมที่สมาชิกตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาในลักษณะของการรวมพลังกัน สมาชิกส่วนใหญ่จะมีคุณลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน อาชีพเดียวกัน หรือเกี่ยวข้องกัน ดำรงชีวิตร่วมกันหรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เป็นต้น การเกิดของเครือข่ายอาจจะเริ่มจากการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์แสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาและร่วมกันแก้ไขปัญหาในลักษณะของเครือข่ายที่เป็นอิสระปราศจากการครอบงำกันและกัน มีความสัมพันธ์แบบไม่ซับซ้อน หรือเป็นแนวราบที่ต่างต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน เช่น เครือข่ายพิทักษ์ป่า เครือข่ายอนุรักษ์ลุ่มน้ำ เป็นต้น

3. การเกิดโดยวิวัฒนาการ เป็นการเกิดเครือข่ายเนื่องจากความสัมพันธ์ของสมาชิก เช่น เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมงาน เป็นต้น มารวมกันโดยวัตถุประสงค์บางอย่างเป็นเวลานานในลักษณะของกลุ่มและองค์กร แล้วพัฒนาความสัมพันธ์เป็นเครือข่าย เช่น จากกลุ่มแบบสภากาแฟ พัฒนาเป็นเครือข่ายประชาคมหมู่บ้าน หรือประชาคมเมือง เป็นต้น

4. การเกิดโดยการจัดตั้ง เป็นการเกิดเครือข่ายที่มีผู้จัดตั้งและให้การสนับสนุนเพื่อวัตถุประสงค์บางประการ จนสมาชิกรวมกันเป็นเครือข่าย ทั้งการจัดตั้งโดยผู้นำรัฐบาล ภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชน เช่น เครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน และชุมชนเมือง เครือข่ายสหกรณ์ เครือข่ายของกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น

ปัจจัยที่สนับสนุนให้เกิดเครือข่าย นอกจากเครือข่ายจะเกิดจากสาเหตุต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้ว การเกิดขึ้นของเครือข่ายยังมีปัจจัยที่สนับสนุนอีกหลายประการ ดังนี้

1. การมีวิสัยทัศน์และอุดมการณ์ร่วมกันของสมาชิก วิสัยทัศน์เป็นสิ่งสำคัญในการกำหนดเป้าหมายร่วมกันในอนาคต ส่วนอุดมการณ์เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวสมาชิกเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้สมาชิกเกิดจิตสำนึกและเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่าย เชื่อมั่นในศักยภาพของกันและกันและเชื่อมั่นในศักยภาพของเครือข่าย ทำให้เครือข่ายมีเอกภาพไม่มีความขัดแย้ง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการเกิดเครือข่าย

2. การเข้าใจร่วมกันของสมาชิกในวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย วัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย เป็นสิ่งที่สมาชิกมีความต้องการในการเข้าร่วม เป็นสมาชิกของเครือข่าย เมื่อสมาชิกได้รู้และเข้าใจถึงวัตถุประสงค์เป้าหมายของ เครือข่ายอย่างชัดเจน ก็รวมกันเป็นเครือข่ายทำให้เครือข่ายมีสมาชิกที่เหมาะสม

3. สมาชิกมีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบปฐมภูมิ (primary relationship) ความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิเป็นความสัมพันธ์แบบส่วนตัวหรือไม่เป็นทางการ เช่น มี วัฒนธรรมและประเพณีเดียวกัน มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ ความสัมพันธ์แบบเพื่อน สนิท เป็นต้น ซึ่งเป็นสิ่งยึดโยงสมาชิกไว้ด้วยกันอย่างเหนียวแน่น และเป็นหัวใจของการ- รวมกันเป็นเครือข่าย

4. สมาชิกมีจิตสำนึกเครือข่าย สมาชิกเครือข่ายมองเห็นประโยชน์ของเครือข่าย และส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว มีความรักในเครือข่ายรักและเอื้ออาทรต่อ สมาชิกเครือข่ายและเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มีจิตสำนึกในการพึ่งตนเองมากกว่าพึ่งผู้อื่น เสียสละ ตระหนักในความสำคัญของการทำงานร่วมกับผู้อื่น สามารถทำงานร่วมกับ สมาชิกอื่นได้อย่างมีความสุข เป็นต้น จิตสำนึกเครือข่ายเป็นแรงจูงใจสำคัญอีกประการ หนึ่งที่ทำให้สมาชิกเกิดการรวมกันเป็นเครือข่าย

5. การกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่าย เป็นปัจจัยสำคัญที่เร่งให้ สมาชิกต้องรวมกันเป็นเครือข่ายเร็วยิ่งขึ้น เช่น การเกิดปัญหาหรือภาวะวิกฤตขึ้นใน ชุมชน นโยบายของรัฐบาล ความสามารถของผู้จัดตั้ง เป็นต้น

6. ความพร้อมของสมาชิก ความพร้อมของสมาชิกเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการดำเนินงานเครือข่ายให้ประสบความสำเร็จ เช่น สมาชิกมีวิสัยทัศน์และอุดมการณ์ร่วมกัน รู้และเข้าใจในวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย มีความ-สัมพันธ์กันอย่างดีและมีจิตสำนึกเครือข่ายที่พร้อมจะดำเนินกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม ตระหนักซึ่งความสัมพันธ์ของเครือข่าย เป็นต้น ความพร้อมดังกล่าวนี้จะทำให้เกิด เครือข่ายขึ้น หรือถ้าหากสมาชิกถูกกระตุ้นเร่งเร้าด้วยแล้วก็จะยิ่งทำให้เกิดเครือข่ายได้ ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

7. การสนับสนุนส่งเสริมจากบุคคลหรือหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งในส่วนภาค ราชการ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน รวมทั้งเครือข่ายอื่น ๆ จะช่วยให้เครือข่าย

เกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในกรณีที่สมาชิกมีข้อจำกัดบางประการ ไม่สามารถรวมกันเป็นเครือข่ายได้ แต่เมื่อได้รับการกระตุ้น การสนับสนุนส่งเสริมและก็สามารถรวมกันเป็นเครือข่ายได้สำเร็จ

8. ศักยภาพของสมาชิก สมาชิกบางคนของเครือข่ายมีความรู้ความสามารถหรือมีศักยภาพสูง มีทักษะ มีภาวะความเป็นผู้นำ สามารถจูงใจให้สมาชิกมองเห็นและตระหนักถึงความสำคัญของเครือข่ายและรวมกันเป็นเครือข่ายได้สำเร็จ

การจัดตั้งเครือข่าย

เครือข่ายในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการจัดตั้ง ทั้งการจัดตั้งโดยหน่วยงานของรัฐ (state initiative) และการจัดตั้งโดยประชาชนเอง (citizen initiative) ซึ่งการจัดตั้งเครือข่ายมีแนวทางดังต่อไปนี้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2543, หน้า 61-74)

1. การสร้างความตระหนักในปัญหาและน่านึกในการรวมตัว เป็นการสร้างความตระหนักให้คนในสังคมได้รับรู้ถึงปัญหาหรือวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นว่ามีผลกระทบต่อชีวิตประจำวันทำให้เกิดสำนึกว่า ถ้าหากไม่รวมกันเป็นเครือข่ายแล้ว ทุกคนจะได้รับผลกระทบทั้งสิ้น ด้วยการประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้รับรู้เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ นโยบาย กิจกรรม แผนการดำเนินงานของเครือข่ายและกระตุ้นให้ประชาชนอยากเข้าร่วมกิจกรรมและเป็นสมาชิกของเครือข่าย

2. การสร้างจรรวมของผลประโยชน์ เครือข่ายต้องแสดงให้เห็นว่า เครือข่ายมีผลประโยชน์ต่อสมาชิกและสังคมอย่างไร สามารถแก้ไขปัญหาหรือวิกฤตการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างไร วัตถุประสงค์ของเครือข่ายต้องสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน จึงจะจูงใจให้เป็นสมาชิกของเครือข่าย

3. การแสวงหาแกนนำที่ดีของเครือข่าย คือ เป็นผู้นำที่มีภาวะผู้นำหรือมีคุณสมบัติของผู้นำที่เหมาะสม เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เพื่อให้เป็นแกนนำในการจัดตั้งเครือข่าย การดำเนินงานของเครือข่ายและการขยายเครือข่าย เพราะแกนนำที่ดีจะมีพลังในการจูงใจให้คนเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายได้ง่าย

4. การสร้างแนวร่วมสมาชิกของเครือข่าย สมาชิกของเครือข่ายเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดตั้งเครือข่าย การสร้างแนวร่วมของสมาชิกเครือข่ายให้กว้างขวาง ด้วยการดึงบุคคล กลุ่ม องค์กรที่มีคุณสมบัติเหมาะสมเข้าเป็นสมาชิกเครือข่าย ทั้งในด้านประมาณและคุณภาพ จึงเป็นสิ่งจำเป็นของเครือข่าย ซึ่งอาจดำเนินการโดยให้แกนนำและสมาชิกเป็นผู้แสวงหาผู้ที่มีความคิดหรือประสบปัญหาแบบเดียวกันเข้าร่วมเป็นสมาชิกเครือข่าย แล้วขยายออกไปยังบุคคล กลุ่ม องค์กรอื่น ๆ ต่อไป พัฒนาสมาชิกให้สามารถสร้างเครือข่ายต่อไปได้ด้วยตนเอง เป็นต้น ซึ่งจะทำให้การจัดตั้งเครือข่ายได้ง่ายและประสบความสำเร็จ

การเจริญเติบโตของเครือข่าย

พระมหาสุทิตย์ อาภากร โอบอุ้น (2547, หน้า 93-103) ได้สรุปไว้ว่า เมื่อเครือข่ายได้ก่อรูปหรือเกิดขึ้นแล้ว วงจรซึ่งเป็นเรื่องที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของเครือข่ายคือความเจริญเติบโตของเครือข่าย ซึ่งมีสิ่งที่สนับสนุนดังต่อไปนี้

1. กระบวนการทำงานที่เชื่อมประสานจากจุดเล็กและขยายไปสู่หน่วยใหญ่ เป็นการทำงานที่เชื่อมประสานจากประเด็นเล็ก ๆ แล้วขยายไปสู่การทำงานที่หลากหลายขึ้น ทั้งการขยายกิจกรรม พื้นที่และเป้าหมายการดำเนินงาน อันเป็นกระบวนการทำงานที่ต่อยอดจากฐานงานเดิม และแสวงหาภาคีใหม่ซึ่งจะทำให้เครือข่ายได้มีความรู้ ประสบการณ์ และมีพลังอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ โดยเป็นการที่ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมกันศึกษาเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ และพัฒนากิจกรรมร่วมกัน หรือเป็นการทำงานที่เริ่มจากจุดเล็ก ๆ ในสิ่งที่สมาชิกรู้และเข้าใจ แล้วค่อย ๆ เชื่อมประสานกันกับองค์กรอื่น เครือข่ายอื่นในกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น ทำให้การทำงานของเครือข่ายมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์มากขึ้น ทั้งในระดับพื้นที่และการประสานต่อไปในระดับนโยบาย ด้วยวิธีการทำงานที่หลากหลาย เช่น การใช้พื้นที่เป็นสถานที่ดำเนินการ การใช้ประเด็นปัญหาเป็นกิจกรรมในการขับเคลื่อนเครือข่าย การใช้ศูนย์ประสานงานเป็นที่รวบรวมข้อมูล เป็นต้น ด้วยเทคนิควิธีการและเครื่องมือที่มีความแตกต่างในการจัดการกับปัญหาและการจัดการเครือข่ายอย่างเหมาะสมทั้ง

ในช่วงการก่อตั้งของเครือข่าย ช่วงขยายตัว ช่วงการเคลื่อนไหวหรือการจัดกิจกรรม และช่วงหลังจากการดำเนินการตามเป้าหมายแล้ว

1.1 ช่วงการก่อตั้งของเครือข่าย ใช้วิธีการค้นหาแกนนำ หาแนวร่วมอุดมการณ์ การแสวงหารูปแบบการสื่อสารที่เหมาะสมและการจัดระบบองค์กร เพื่อให้กระบวนการก่อตั้งของเครือข่ายเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

1.2 ช่วงขยายตัวของเครือข่าย ใช้วิธีประสานความร่วมมือ การกำหนดกิจกรรมที่เหมาะสมกับระดับความสัมพันธ์ รวมทั้งการแสวงหาความรู้ใหม่ เทคนิควิธีการใหม่ในการพัฒนาเครือข่าย

1.3 ช่วงการเคลื่อนไหวหรือการจัดกิจกรรมของเครือข่าย เครือข่ายต้องมีความพร้อมในเรื่องข้อมูล ทุน การจัดการและแนวร่วมที่หลากหลาย เพื่อให้กระบวนการทำงานของเครือข่ายพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

1.4 ช่วงหลังจากการดำเนินการตามเป้าหมายแล้ว เครือข่ายต้องรักษาพันธกรณีความสัมพันธ์และการสื่อสารที่เป็นระบบ เพื่อให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวแบบใหม่ และไม่ให้เครือข่ายมีภาวะถดถอย โดยการเพิ่มเติมความรู้ การถอดบทเรียน หรือการประเมินตนเองอยู่ตลอดเวลา ด้วยวิธีการทำงานที่หลากหลาย ซึ่งจะทำให้เครือข่ายมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง สามารถปรับเปลี่ยนตนเอง เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น

2. การรักษาสัมพันธภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกัน เครือข่ายจะเจริญเติบโตต่อไปได้นั้น ปัจจัยสำคัญที่สนับสนุนประการหนึ่ง คือการรักษาสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกและภาคีในเครือข่าย เพราะหากไม่มีการรักษาสัมพันธภาพระหว่างกันแล้ว กิจกรรมและการเคลื่อนไหวของเครือข่ายก็จะสิ้นสุดได้ เพราะขาดภาตริร่วมดำเนินการ ดังนั้นจึงต้องคำนึงถึงการรักษาสัมพันธภาพที่สร้างความรู้ ความหมาย และโลกทัศน์ร่วมกัน กล่าวคือ หลังจากที่ภาคีเครือข่ายเห็นความจำเป็นของเครือข่ายว่า มีประโยชน์ต่อการพัฒนาเครือข่าย ชุมชนและสังคมสิ่งที่สมาชิกและภาคีพึงมีต่อกัน คือการสร้างความรู้ และความหมายในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เพราะคนในเครือข่ายเดียวกัน ย่อมที่จะรู้ความหมายของเครือข่ายมากกว่าคนอื่น ๆ ทั้งยังเป็นการสร้างโลกทัศน์หรือมุมมองในการพัฒนาเครือข่ายให้เข้มแข็ง และเป็นการขยายแนวคิด

และกระบวนการทำงานให้กว้างขวางออกไป โดยการสื่อสารเป็นช่องทางที่นำไปสู่การ-
สร้างพันธมิตรและการประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การสื่อสารทั้งทางตรงและ
ทางอ้อมของบุคคล กลุ่ม องค์กรจะทำให้เครือข่ายมองเห็นภาพความเคลื่อนไหวและ
การสร้างความรู้ใหม่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสามารถนำไปพัฒนาความเข้มแข็งหรือความ-
เจริญเติบโตของเครือข่ายได้ การสื่อสารระหว่างสมาชิกและภาคเครือข่ายมีความสำคัญ
หลายประการ ดังนี้

2.1 ทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้ทั่วถึง

2.2 สร้างแรงบันดาลใจ (inspiration) ให้สมาชิกเครือข่ายร่วมมือกันค้นหา
เป้าหมายร่วมกัน (shared goal)

2.3 ทำให้สมาชิกในเครือข่ายมีโอกาสได้เรียนรู้เกี่ยวกับความคิด ความรู้สึก
ความเชื่อและพฤติกรรมของกันและกัน การแลกเปลี่ยนข้อมูลและข้อคิดต่าง ๆ การฝึก
เปิดใจกว้าง (open mind) เพื่อยอมรับฟังความคิดเห็นและพฤติกรรม ตลอดจนการพัฒนา
สัมพันธภาพระหว่างกัน (relationship development) และร่วมมือกันทำงานให้บรรลุ
เป้าหมาย

2.4 มีส่วนสำคัญในการค้นหาและพัฒนาอัตลักษณ์ (identity) และ
บุคลิกลักษณะ (character) ร่วมกันของสมาชิกในเครือข่าย และเป็นช่องทางในการ-
นำเสนอ อัตลักษณ์และบุคลิกลักษณะดังกล่าวสู่สังคมภายนอก

3. การเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้และการปรับตัว เมื่อเครือข่ายมี
กระบวนการทำงานและรักษาสัมพันธภาพที่สร้างสื่อความหมายร่วมกันแล้ว สิ่งที่ต้อง
ดำเนินการต่อไปเพื่อความเจริญเติบโตของเครือข่าย คือการเสริมสร้างกระบวนการ
เรียนรู้และการปรับตัวเข้าหากัน เพราะการเรียนรู้และหารปรับบทบาทเข้าหากันจะทำให้
เครือข่ายมีความเจริญเติบโตและมีความมั่นคง เนื่องจากเครือข่ายได้มีการแสวงหาความรู้
มีการสะสมความรู้และประสบการณ์ มีการปรับบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์
และการทำงานร่วมกับกลุ่มองค์กร เครือข่ายและหน่วยงานอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อเป็นการสร้าง
ความรู้ใหม่ วิธีการใหม่ในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งเพื่อให้เกิดการยอมรับในกระบวนการ
ทำงานที่หลากหลาย ซึ่งสามารถเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยเทคนิคและวิธีการ
ต่าง ๆ เช่น การศึกษาดูงาน การฝึกอบรม การพัฒนาผู้นำ การศึกษาแบบเจาะลึกในพื้นที่

และถอดบทเรียนร่วมกัน เป็นต้น กระบวนการดังกล่าวนี้เป็นกระบวนการที่เสริมสร้างความเข้าใจในความหมายของเครือข่ายซึ่งต้องมีการศึกษาเรียนรู้ การประสานความร่วมมือและรักษาผลประโยชน์ร่วมกัน อันหมายถึงการพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน ความรู้ ประสบการณ์ ความร่วมมือ เพราะไม่มีเครือข่ายใดมีศักยภาพในการดำเนินงานและการพัฒนาที่สมบูรณ์มาตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง

4. การพัฒนากิจกรรมและความเคลื่อนไหวเพื่อสร้างขบวนการใหม่ ๆ และวาทกรรมในการพัฒนา ความเป็นเครือข่ายในยุคใหม่ นอกจากจะเป็นการสร้างความเป็นภาคีร่วมโดยใช้ นวัตกรรมการเรียนรู้ เช่น เครือข่ายอินเทอร์เน็ต เครือข่ายทางอากาศของสถานีวิทยุกระจายเสียง เป็นต้น ยังก่อให้เกิดการทำงานในรูปแบบใหม่ที่ผู้คนในสังคมไม่จำเป็นต้องรู้จักกัน ไม่ต้องเห็นหน้าเห็นตาและพบปะกัน ไม่ต้องอาศัยพื้นที่เพื่อดำเนินการเพียงแต่มีจิตสำนึกร่วมกันว่าจะต้องร่วมมือช่วยเหลือพึ่งพากันก็สามารถสร้างสัมพันธภาพแบบเพื่อน พี่น้องและเป็นเครือข่ายได้ การเกิดของนวัตกรรมเป็นกระบวนการทำงานของเครือข่ายในรูปแบบใหม่ ที่เน้นการประสานความร่วมมือและความช่วยเหลือพึ่งพาเมื่อมีความจำเป็นเท่านั้น โดยที่ต่างคนต่างอยู่และทำงานของตน แต่ถ้าหากเกิดปัญหาขึ้นในสังคมก็มาร่วมมือกัน โดยการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการติดต่อสื่อสาร ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้จะทำให้เกิดวาทกรรมใหม่ ๆ มาใช้แทนคำเดิม เช่น คำว่า ประชาสังคม ประชารัฐ การบริหารแบบบูรณาการ เป็นต้น นั่นคือเครือข่ายจึงต้องมีการจัดการที่มีประสิทธิภาพและการใช้กลยุทธ์ที่เหมาะสมนั่นเอง

เครือข่าย เกิดขึ้นในสังคมมนุษย์มานานแล้ว จะเห็นได้จากความสัมพันธ์แบบเครือข่ายมีในทุกสังคมทั้งสังคมตะวันตก สังคมตะวันออกและสังคมไทย เพราะทุกสังคมสมาชิกมีการรวมกันในลักษณะเครือข่ายเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในกิจกรรมต่าง ๆ ของสังคม เช่น การร่วมมือด้านการใช้แรงงาน การทำบุญ การร่วมประเพณีในเทศกาลต่าง ๆ การรักษาสีทิวทัศน์ของส่วนรวม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

การเป็นแหล่งการเรียนรู้ตามอัธยาศัย

การศึกษาตามอัธยาศัยเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นตามวิถีชีวิตเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในการทำงาน การใช้ชีวิตทั้งจากชุมชนและครอบครัว สื่อ สถานประกอบการต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มีหลักฐาน ไม่มีเวลาเรียนแน่นอน เป็นการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการและตามอัธยาศัยของบุคคล การจัดกิจกรรมห้องสมุดประชาชนให้เป็นแหล่งเรียนรู้ตามอัธยาศัยจึงเป็นการจัดการวางระบบหรือวิธีการให้บริการที่ผู้ใช้บริการห้องสมุดเกิดการเรียนรู้ตามอัธยาศัย เช่น การบริการหนังสือ สื่อประเภทต่าง ๆ การให้บริการเชิงธุรกิจ เช่น ค่าโทรศัพท์ โทรสาร การทำสำเนาเอกสาร และการจัดนิทรรศการ เป็นต้น

การเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงระหว่างการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ

การที่จะทำให้การเรียนรู้ของบุคคลสามารถเชื่อมโยงบูรณาการการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเข้าด้วยกัน ห้องสมุดประชาชนควรจะมีบทบาทเป็นผู้เชื่อมโยงการเรียนรู้ของการศึกษารูปแบบต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้มากที่สุด โดยจะต้องมีการทำความเข้าใจแนวคิดและปรับปรุงการจัดห้องสมุดเพื่อรองรับการพัฒนา ปรับปรุงสถานที่หรือการจัดห้องสมุด การพัฒนาบุคลากร การเปิดให้บริการตามความต้องการของชุมชนและการประเมินผล การดำเนินงานบริการและกิจกรรมของห้องสมุดโดยมีการประเมินเป็นระยะ ๆ ทั้งในด้านจำนวนผู้มารับบริการจำนวนกิจกรรม นิทรรศการหรือการใช้สื่อประเภทต่าง ๆ ตลอดจนความพึงพอใจ สภาพปัญหาและอุปสรรค เป็นต้น

การเป็นศูนย์ข้อมูลชุมชน

ศูนย์ข้อมูลชุมชน หมายถึง กิจกรรมการรวบรวมข้อมูลประเภทต่าง ๆ ในชุมชนในทุกรูปแบบและประเภทข้อมูล เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการให้บริการแก่ประชาชน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การพัฒนาอาชีพและ การแลกเปลี่ยนข้อมูลสารสนเทศระหว่างเครือข่ายและผู้สนใจที่มีความประสงค์ใน การใช้ข้อมูล การจัดศูนย์ข้อมูลชุมชนในห้องสมุดประชาชนเป็นการจัดระบบและเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลที่จำเป็นและ

เป็นประโยชน์ตั้งแต่ระดับจังหวัดเป็นอย่างน้อย โดยเน้นการจัดเก็บข้อมูลของชุมชนในระดับที่ห้องสมุดประชาชนตั้งอยู่ เพื่อสามารถให้บริการข้อมูลในรูปแบบต่าง ๆ แก่ผู้ใช้บริการเฉพาะกลุ่ม ประชาชนทั่วไป ส่วนราชการและนักธุรกิจเอกชน ข้อมูลที่ศูนย์ข้อมูลควรจัดเก็บให้เป็นระบบสารสนเทศ แบ่งออกเป็น 9 ประเภท ดังนี้

1. ข้อมูลสภาพทั่วไปของชุมชน
2. ข้อมูลทางสังคมของชุมชน
3. ข้อมูลการเมือง การปกครองท้องถิ่น
4. ข้อมูลการศึกษาของประชากรในชุมชน
5. ข้อมูลศิลปวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น
6. ข้อมูลวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีท้องถิ่น
7. ข้อมูลด้านเกษตรกรรม
8. ข้อมูลด้านอุตสาหกรรม
9. ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ

การดำเนินงานห้องสมุดประชาชนให้สอดคล้องกับแนวทางที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สิ่งสำคัญที่สุดจะต้องตระหนักถึงสถานภาพของห้องสมุด คือ การเป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นหน่วยงานหนึ่งที่จะเชื่อมโยงการเรียนรู้ของบุคคลจากการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ให้ผสมผสานการทำงาน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพและไม่เพียงแต่ปรับห้องสมุดประชาชนที่มีอยู่เดิมเท่านั้น แต่ควรส่งเสริมให้ชุมชน องค์กร สถานประกอบการ หน่วยงานต่าง ๆ จัดตั้งห้องสมุดขึ้นเพื่อให้บริการอย่างกว้างขวาง รวมทั้งเปิดห้องสมุดที่อยู่ในโรงเรียนและสถานศึกษาออกมาให้บริการแก่ประชาชนให้มากยิ่งขึ้น หรืออย่างน้อยก็ควรจะต้องรณรงค์ส่งเสริมให้มีการใช้ห้องสมุดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้มากขึ้น สังคมไทยจึงจะเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง

ข้อมูลจังหวัดปทุมธานี

ประวัติความเป็นมาของจังหวัดปทุมธานี

ความเป็นมาของจังหวัดปทุมธานี ข้อมูลจาก จังหวัดปทุมธานี (2553) ความว่า เดิมจังหวัดปทุมธานีเป็นถิ่นฐานบ้านเมืองแล้วไม่น้อยกว่า 300 ปี นับตั้งแต่รัชสมัย สมเด็จพระนารายณ์มหาราช แห่ง กรุงศรีอยุธยา คือ เมื่อพุทธศักราช 2202 มังนันทมิตร ได้ กวาดต้อนครอบครัวมอญ เมืองเมาะตะมะ อพยพหนีภัยจากศึกพม่า เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกรุงเทพทวารวดีศรีอยุธยา ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงพระกรุณา โปรดเกล้าฯ ให้ครอบครัวมอญเหล่านั้น ไปตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ บ้านสามโคก จากนั้นมาชุมชนสามโคกได้พัฒนามากขึ้นเป็นลำดับ ต่อมาในแผ่นดิน สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชแห่งกรุงธนบุรี ชาวมอญได้อพยพหนีพม่าเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอีก เป็นครั้งที่ 2 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ อนุญาตให้ตั้งบ้านเรือนที่บ้านสามโคก และครั้งสุดท้าย ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้มีการอพยพชาวมอญครั้งใหญ่จากเมืองเมาะตะมะ เข้าสู่ประเทศไทยเรียกว่า “มอญใหญ่” พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ชาวมอญบางส่วนตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านสามโคก อีกเช่นเดียวกัน ฉะนั้นจาก ชุมชนขนาดเล็ก “บ้านสามโคก”จึงกลายเป็น “เมืองสามโคก” ในกาลต่อมา

พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงเอาพระทัยใส่ดูแล ทำนุบำรุงชาวมอญเมืองสามโคกมิได้ขาด ครั้งเมื่อเดือน 11 พุทธศักราช 2358 ได้เสด็จประพาสออก เยี่ยมพสกนิกรที่เมืองสามโคก และประทับที่พลับพลาริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้าย เยื้องเมืองสามโคก ยังความปลาบปลื้มใจให้แก่ชาวมอญเป็นล้นพ้น จึงได้พากันหลังไถล่นาคอกบัวขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายเป็น ราชสักการะอยู่เป็นเมืองนิจ ยังความซาบซึ้งในพระราชหฤทัยเป็นที่ยิ่ง จึงบันดาลพระราชหฤทัยให้พระราชทานนามเมืองสามโคก เสียใหม่ว่า “เมืองประทุมธานี” ซึ่งวันนั้นตรงกับวันที่ 23 สิงหาคม พุทธศักราช 2358 ด้วยพระมหากรุณาธิคุณดังกล่าวชื่อเมือง ปทุมธานี จึงได้กำเนิดนับตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา ในปี พุทธศักราช 2461 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ใช้คำว่า

“จังหวัด” แทน “เมือง” และให้ เปลี่ยนการเขียนชื่อจังหวัดใหม่จาก “ประทุมธานี” เป็น “ปทุมธานี” ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดเกล้าฯ ให้ยุบ จังหวัดชัยบุรีมาขึ้นกับจังหวัดปทุมธานี เมื่อ พ.ศ.2475 จังหวัดปทุมธานีจึงได้แบ่งการปกครองเป็น 7 อำเภอ ดังที่เป็นเช่นปัจจุบันนี้

นับตั้งแต่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้พระราชทานนามเมือง ประทุมธานีเป็นต้นมา จังหวัดปทุมธานีก็เจริญ รุ่งเรืองขึ้นเป็นลำดับ เป็นจังหวัดที่อุดมสมบูรณ์ มีศิลปวัฒนธรรม และเอกลักษณ์อื่น ๆ เป็นของตัวเอง ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวปทุมธานีภาคภูมิใจเป็นอย่างยิ่งและเป็นจังหวัดในเขตปริมณฑลที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้นต่อไปในอนาคต อันใกล้

สภาพทั่วไปของจังหวัดปทุมธานี

ข้อมูลประชากร จังหวัดปทุมธานี (2553) ณ พุทธศักราช 2552 มีรวมทั้งสิ้น 956,376 คน จังหวัดปทุมธานีเป็นพื้นที่เกษตรกรรมสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ โดยมีพื้นที่การเกษตร 506,678 ไร่ หรือร้อยละ 53.03 ของพื้นที่จังหวัด (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2546) ในปัจจุบัน นอกจากการเกษตรแล้ว จังหวัดยังเป็นพื้นที่อุตสาหกรรมสำคัญแห่งหนึ่งของประเทศ มีนิคมอุตสาหกรรมกระจายอยู่ทั้งจังหวัด โดยผลิตภัณฑ์มวลรวมเกือบร้อยละ 70 ของจังหวัดมาจากภาคอุตสาหกรรม (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2543)

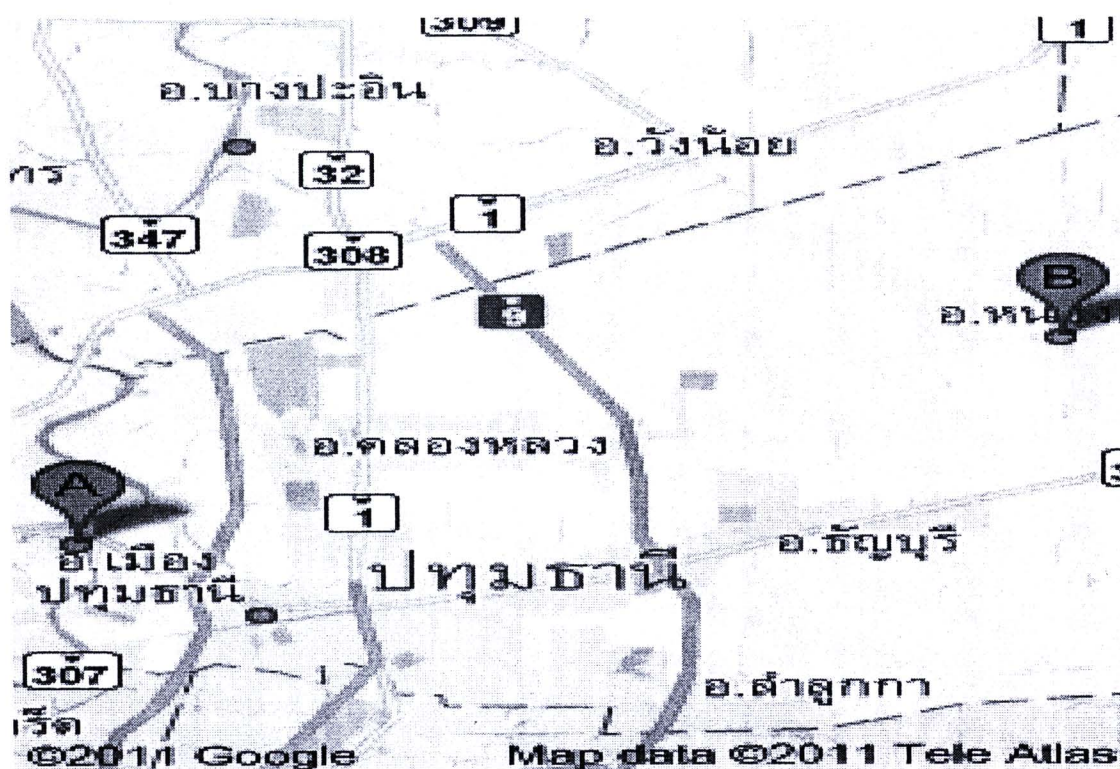
พื้นที่การเกษตรมีอยู่ในทุกอำเภอ และมีมากที่สุดในเขตอำเภอหนองเสือ อำเภอลำลูกกา อำเภอลาดหลุมแก้ว และอำเภอคลองหลวงตามลำดับ โดยพื้นที่ของ จังหวัดจะมีการทำการเกษตร ส่วนใหญ่เป็นที่นา ไม้ผล และไม้ยืนต้น ตามลำดับ

จังหวัดปทุมธานีมีอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว ในปี พ.ศ. 2543 ประชากรมีรายได้เฉลี่ยต่อคน 2,064,288 บาท/ปี นับว่าสูงเป็นอันดับที่ 6 ของประเทศ รองจากจังหวัดระยอง ชลบุรี กรุงเทพมหานคร สมุทรสาคร และภูเก็ต มีผลิตภัณฑ์มวลรวมมูลค่า 118,489 ล้านบาท รายได้สูงสุดขึ้นอยู่กับภาคอุตสาหกรรมคิดเป็นร้อยละ 69.32 คิดเป็นมูลค่า 82,136 ล้านบาท รองลงมา คือ ภาคบริการ ร้อยละ 7.688 คิดเป็นมูลค่า 9,102 ล้านบาท และสาขาการค้าส่งและค้าปลีก ร้อยละ 5.12 คิดเป็นมูลค่า 6,071 ล้านบาท โดยพื้นที่เขตอำเภอคลองหลวงมีจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมหนาแน่นมาก

ที่สุด รองลงมาคืออำเภอเมืองปทุมธานี อำเภอลำลูกกา อำเภอธัญบุรี อำเภอลาดหลุมแก้ว และ อำเภอสามโคก ส่วนพื้นที่ที่มีโรงงานน้อยที่สุดได้แก่ อำเภอหนองเสือ

การศึกษาและเทคโนโลยี

จังหวัดปทุมธานีมีวิสัยทัศน์ที่จะพัฒนาปทุมธานีให้เป็นเมืองศูนย์กลาง การศึกษา วิจัย และพัฒนาเทคโนโลยีของภูมิภาค (education and technology hub) พร้อมทั้งเสริมสร้างความเข้มแข็งวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม โดยเฉพาะอุตสาหกรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับการเกษตร โดยใช้จุดได้เปรียบของการที่มีสถาบันการศึกษาและวิจัย รวมทั้งภาคอุตสาหกรรมด้านเทคโนโลยี อยู่ในตัวจังหวัด และพื้นที่ใกล้เคียงเป็นจำนวนมาก จังหวัดปทุมธานี (2553)

ภาพ 1 แผนที่ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดปทุมธานี

ที่มา. จาก แผนที่ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดปทุมธานี. ค้นเมื่อ 3 มีนาคม 2554, จาก

<http://maps.google.co.th/maps/>

ห้องสมุดประชาชนจังหวัดปทุมธานี

ห้องสมุดประชาชนจังหวัดปทุมธานี

ความเป็นมาของห้องสมุดประชาชนในจังหวัดปทุมธานี ข้อมูลจาก สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (2553) ความว่า ประวัติห้องสมุดประชาชนจังหวัดปทุมธานี ห้องสมุดประชาชนจังหวัดปทุมธานี ได้รับการอนุมัติให้จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2495 โดยอาศัยห้องพักรับส่งของโรงเรียนการช่างจังหวัดปทุมธานี มีสภาพเป็นห้องแถวเล็ก ๆ กว้างประมาณ 3 เมตร ยาว 6 เมตรในระยะแรกไม่มีบรรณารักษ์ประจำทาง สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดปทุมธานีได้มอบให้ครูช่วยราชการการศึกษาผู้ใหญ่ทำหน้าที่บรรณารักษ์

ต่อมาในเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2495 กองการศึกษาผู้ใหญ่กรมสามัญศึกษา ได้จัดงบประมาณเพื่อจ้างบรรณารักษ์ ในอัตราเดือนละ 450 บาท ต่อมาห้องสมุดได้ย้ายที่ทำการมาอยู่ที่อาคารส่งเสริมวัฒนธรรมหญิง ซึ่งเช่าจากเทศบาล อาคารที่ทำการใหม่นี้ตั้งอยู่ระหว่าง ศาลจังหวัดปทุมธานีกับศาลากลางจังหวัดปทุมธานี (หลังเก่า) เป็นอาคารที่เก่าและชำรุดทรุดโทรมทางจังหวัดจึงเสนอขอของบประมาณไปยังกรมสามัญศึกษา โดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานีออกเงินสมทบให้ครึ่งหนึ่งและอนุญาตให้ก่อสร้างในที่ดินราชพัสดุที่ห้องสมุดตั้งอยู่ ทางกรมอนุมัติเงินงบประมาณให้ในปี พ.ศ. 2519 จำนวน 327,500 บาทรวมกับเงินที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมทบอีก 327,500 บาท รวมทั้งสิ้น 655,000 บาท ก่อสร้างแล้วเสร็จและเปิดให้บริการ วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2520

ภาพ 2 ห้องสมุดประชาชนจังหวัดปทุมธานี

ห้องสมุดประชาชนอำเภอคลองหลวง

ห้องสมุดประชาชนอำเภอคลองหลวง (2553) ความเป็นมาของห้องสมุดประชาชนอำเภอคลองหลวงเริ่มสร้างขึ้นตั้งแต่ปีพ.ศ. 2521 มีสถานที่ตั้งอยู่ที่หมู่ 8 ต. คลองหนึ่ง อ. คลองหลวง จ. ปทุมธานี

พื้นที่ก่อสร้าง: ประมาณ 1 ไร่ 50 ตารางวา เดิมเป็นบึงสาธารณะประโยชน์ โดยได้รับเงิน บริจาคจากคุณหญิงกรองแก้ว ปทุมมานนท์ เป็นเงิน 125,000 บาท และทางราชการอนุมัติงบประมาณให้อีก 360,000 บาท รวมเป็นเงิน 485,000 บาท จัดเป็นห้องสมุดมาตรฐานขนาดเล็กสร้างแล้วเสร็จในปีพ.ศ. 2522 ทางราชการให้ จารึกคำว่า “ปทุมหัตดิน” ในแผ่นป้ายห้องสมุดแห่งนี้เพื่อเป็นเกียรติให้แก่ผู้บริจาค ต่อมาในปี พ.ศ. 2539 ห้องสมุดประชาชนและอาคารสำนักงานศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนถูกเวนคืนเพื่อก่อสร้างทางหลวงแผ่นดิน จำเป็นต้องย้ายห้องสมุดไปใช้อาคารชั่วคราวของศูนย์ช่างสหกรณ์ ที่ 1 ซึ่งตั้งอยู่ ต. คลองหนึ่ง อ. คลองหลวง จ. ปทุมธานี และในปี พ.ศ. 2540 ได้ย้ายห้องสมุดประชาชนมาที่โรงเรียนคลองสอง (เสวตสมบุรณ์) โดยใช้ที่ดิน

ของโรงเรียน จำนวน 1 ไร่ 200 ตารางวา เป็นที่ก่อสร้างห้องสมุดประชาชนและ
สำนักงานศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอ

ภาพ 3 ห้องสมุดประชาชนอำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี

ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอธัญบุรี

ห้องสมุดประชาชน เฉลิมราชกุมารี อำเภอธัญบุรี (2553) ประวัติห้องสมุด
ประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอธัญบุรี เริ่มดำเนินการจัดสร้างเมื่อ ปี พ.ศ. 2543 เพื่อ
เป็นการสนองพระราชปณิธาน และแนวทางพระราชดำริ ในการส่งเสริมการศึกษา
สำหรับประชาชน ประกอบกับในปี พ.ศ. 2545 เป็นปีที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัว ทรงก่อตั้งเมืองธัญบุรี (ธัญบุรีในปัจจุบัน) ครบ 100 ปี จึงควรมีการจัดสร้าง
ห้องสมุดประชาชนแห่งนี้ไว้ เพื่อเป็นการระลึกถึง พระมหากรุณาธิคุณของ
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อประชาชนชาวไทยและชาวจังหวัด-
ปทุมธานี

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดปทุมธานี ร่วมกับเทศบาลเมืองรังสิต
องค์การบริหารส่วนจังหวัดปทุมธานี และจังหวัดปทุมธานี ประสานงานกับกรมทนา-

รักษในการขอใช้ที่ดินราชพัสดุ บริเวณคลองซอยที่ 2 ตำบลประชาธิปไตย อำเภอรัญบุรี จังหวัดปทุมธานี และได้รับอนุญาตให้ใช้ที่ดินราชพัสดุแปลงหมายเลขทะเบียนที่ ปท.70 ตำบลประชาธิปไตย อำเภอรัญบุรี จังหวัดปทุมธานี สำหรับจัดสร้างห้องสมุดประชาชนฯ ดังกล่าวได้ โดยดินมีเนื้อที่ทั้งหมด 4 ไร่ แบ่งออกเป็น 2 แปลงคือ ใช้ในการจัดสร้างห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอรัญบุรี จำนวน 2-0-38 ไร่ และใช้สำหรับจัดสร้างอาคารเอนกประสงค์ครอบรอบ 100 ปี ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงก่อตั้งเมืองรัญบุรี (รัญบุรีในปัจจุบัน) จำนวน 1-3-62 ไร่

ห้องสมุดประชาชนอำเภอสามโคก

ห้องสมุดประชาชนอำเภอสามโคก (2553) ประวัติความเป็นมา ห้องสมุดประชาชนอำเภอสามโคก ได้ประกาศจัดตั้งและดำเนินการเป็นห้องสมุดประชาชนอำเภอสามโคก เมื่อปี พ.ศ. 2529 จัดให้บริการกับสมาชิกและประชาชน โดยครั้งแรกอาศัยอาคารที่ว่าการอำเภอสามโคก (หลังเก่า) เป็นอาคารที่ทำการห้องสมุดประชาชนอำเภอสามโคก

ในปี 2543 กรมการปกครองจะซ่อมแซมอาคารให้อยู่ในสภาพดั้งเดิมและอนุรักษ์ไว้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวของอำเภอสามโคก ห้องสมุดประชาชนอำเภอสามโคก จึงย้ายออกมาอยู่ที่อาคารพาณิชย์หลังวัดบางเตยกลาง ตำบลบางเตย เกอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ในปี 2545 พระธรรมเมธาภรณ์ เจ้าอาวาสวัดจันทน์กะพ้อ (พระอารามหลวง) อนุญาตให้ใช้อาคาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมวัดจันทน์กะพ้อเป็นที่ทำการของ กศน. อำเภอสามโคก และห้องสมุดประชาชนอำเภอสามโคกให้บริการมาจนมรณภาพ

ปี 2550 อาคาร โรงเรียนพระปริยัติธรรมได้รับงบประมาณในการปรับปรุงอาคาร กศน.สามโคก ซึ่งรวมถึงห้องสมุดประชาชนอำเภอสามโคก จึงย้ายที่ทำการใหม่ในวันที่ 26 พฤษภาคม 2550 ปัจจุบันอยู่ที่อาคารพาณิชย์ตรงข้ามปั้มน้ำมันปตท. สามโคก ถนนปทุมธานี-สามโคก จากถนนสายปทุมธานี-สามโคก ห่างจากสี่แยกสันติสุข ประมาณ 3 กม.

ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอลาดหลุมแก้ว

ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอลาดหลุมแก้ว (2553) ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” อำเภอลาดหลุมแก้ว ตั้งอยู่ที่ถนนปทุมธานี - บางเลน หมู่ที่ 4 ตำบลระแหง อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ในเนื้อที่ 2 ไร่ 2 งาน 34 ตารางวา ซึ่งเป็นที่ราชพัสดุ ลักษณะอาคารออกแบบโดยสถาปนิกกรมการศึกษานอกโรงเรียน เป็นอาคาร 2 ชั้น ขนาดความกว้าง 13 เมตร ความยาว 15 เมตร โดยได้รับการสนับสนุนจากธนาคารไทยทุน จำกัด จำนวน 2,000,000 บาท สมทบกับเงิน งบประมาณของกรมการศึกษานอกโรงเรียน จำนวน 1,250,000 บาท และรวมไปถึงบริษัท ห้างร้าน และประชาชน

ห้องสมุดประชาชนอำเภอหนองเสือ

ห้องสมุดประชาชนอำเภอหนองเสือ (2553) ประวัติความเป็นมา ห้องสมุดประชาชนอำเภอหนองเสือ ประกาศจัดตั้งเมื่อวันที่ 29 สิงหาคม 2532 โดยการนำของนายพนัส เพิ่มพงศ์พันธ์ นายอำเภอหนองเสือ นายประสิทธิ์ เจริญบุญณะ ศึกษาธิการอำเภอหนองเสือและนางสาวสุภาพร บัวเลี้ยง ผู้ประสานงานการศึกษานอกโรงเรียน อำเภอหนองเสือในขณะนั้นสถานที่ตั้งห้องสมุดประชาชนอำเภอหนองเสือในขณะนั้นตั้ง ณ อาคารเรียนหลังเก่าของสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอหนองเสือ หมู่ที่ 5 ตำบลบึงบา อำเภอหนองเสือ จังหวัดปทุมธานี

ต่อมาในปี พ.ศ. 2534 นายสุเทพ สุวรรณสรและนายประสิทธิ์ เจริญบุญณะ ศึกษาธิการอำเภอหนองเสือ ในขณะนั้นได้เล็งเห็นความสำคัญและความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาห้องสมุดประชาชน อำเภอหนองเสือให้เป็นห้องสมุดประชาชนอำเภอที่มีขนาดมาตรฐานตามแบบของกรมการศึกษานอกโรงเรียนและเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้ท่วมห้องสมุดประชาชนอำเภอหนองเสือหลังเก่าจึงประสานงานกับนายจรูญ กวานนท์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดปทุมธานี จัดหางบพัฒนาจังหวัดจำนวนสองแสนบาท มาสมทบการก่อสร้างโดยของงบประมาณการก่อสร้างจากกรมการศึกษานอกโรงเรียน จำนวนเจ็ดแสนบาท ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้จัดสรรงบประมาณมาให้ช่วง

ปลายปีงบประมาณ 2534 แต่ในช่วงดังกล่าวสภาผู้แทนราษฎรได้ถูกประกาศยุบสภา โดยคำสั่งของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (รตช.) ทำให้ขาดงบประมาณสมทบในการก่อสร้างแต่ด้วยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของนักศึกษาหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียนสายสามัญวิธีเรียนทางไกล ภาคเรียนที่ 2/2534 และประชาชนชาวอำเภอหนองเสือได้ร่วมกันจัดกิจกรรมทอดผ้าป่าสมทบทุนสร้างห้องสมุดประชาชนอำเภอหนองเสือ จำนวน 138,082.25 บาท ส่วนผู้มีจิตศรัทธาได้ร่วมกับบริจาคเงินและดินถมที่บริเวณก่อสร้างคิดเป็นมูลค่าทั้งสิ้นประมาณ 200,000 บาท จากความร่วมมือของข้าราชการ พ่อค้า ประชาชนชาวอำเภอหนองเสือโดยการนำของนายสุเทพ สุวรรณสร นายอำเภอหนองเสือ จึงเป็นผลให้การก่อสร้างห้องสมุดประชาชนอำเภอหนองเสือสำเร็จ ลุล่วงไปด้วยดีและทางอำเภอโดยการนำของนายสวัสดิ์ รัฐพิทักษ์สันติ นายอำเภอหนองเสือ นายเสริมปัญญา เทียมวัน ศึกษาธิการอำเภอหนองเสือพร้อมด้วยส่วนราชการต่าง ๆ ในอำเภอ พ่อค้า ประชาชนและชาวสวนส้ม ได้ร่วมกับศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน จังหวัดปทุมธานี จัดเตรียมการประกอบพิธีเปิดห้องสมุดประชาชนอำเภอหนองเสือ ในวันศุกร์ที่ 27 พฤศจิกายน 2535 โดยมีท่านผู้ว่าราชการจังหวัดปทุมธานี ร.อ.ศรีรัตน์ หริรักษ์ เป็นประธานในพิธีเปิดห้องสมุดประชาชน

ห้องสมุดประชาชนอำเภอลำลูกกา

ห้องสมุดประชาชนอำเภอลำลูกกา (2553) ลักษณะอาคารเป็นอาคารคอนกรีตชั้นเดียว พื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร 150 ตารางเมตร ประกาศจัดตั้งเมื่อปี 2539 มีผู้ใช้บริการเฉลี่ยวันละประมาณ 60 คน สถานที่ตั้ง ตำบลคูคต อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

ชุตินา สัจจามันท์, บุญศรี พรหมมาพันธ์ และศิริพร สัจจามันท์ (2551) ศึกษาเรื่อง การประเมินผลการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยตามมาตรฐาน

ห้องสมุดประชาชน ซึ่งได้พัฒนาขึ้น ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยมีผลการดำเนินงานตามมาตรฐานห้องสมุดประชาชนโดยเฉลี่ยรวมระดับน้อยไม่ผ่านเกณฑ์มาตรฐาน มีปัญหาอุปสรรคโดยเฉลี่ยรวมระดับปานกลาง โดยงบประมาณและการเงินมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ การสื่อสารและการประชาสัมพันธ์ ประชาชนผู้ให้บริการโดยรวมมีความพึงพอใจในการดำเนินงานของห้องสมุดในระดับปานกลาง ส่วนประชาชนไม่ใช้บริการเนื่องจากไม่มีเวลา สถานที่ตั้งไกลหรือสะดวกในการเดินทาง และไม่มีเวลาจำเป็นต้องใช้ ตามลำดับ

นิพา ผลสงเคราะห์ (2551) ศึกษาเรื่อง การบริการชุมชนของห้องสมุดประชาชนในจังหวัดนครปฐม การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาการบริการชุมชนของห้องสมุดประชาชนในจังหวัดนครปฐม (2) เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาการใช้บริการชุมชนของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดนครปฐม (3) เพื่อศึกษาความต้องการใช้บริการชุมชนของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดนครปฐม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ (1) หัวหน้าบรรณารักษ์ หรือบรรณารักษ์ที่ปฏิบัติงาน หรือเจ้าหน้าที่ของห้องสมุดประชาชนในจังหวัดนครปฐม จำนวน 7 คน (2) ผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดนครปฐม จำนวน 357 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t test และค่า F test โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS for Windows ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้ (1) ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดนครปฐม สังกัดศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดนครปฐม มีนโยบายหรือวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการบริการชุมชน เพื่อเป็นแหล่งความรู้ของชุมชนที่ให้บริการศึกษาตามอัธยาศัยแก่ประชาชนในพื้นที่ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด มีการจัดทำแผนงานระยะยาวและระยะสั้น มีโครงการที่สำคัญ คือ โครงการวันสำคัญ โครงการส่งเสริมการอ่าน โครงการห้องสมุดเคลื่อนที่ เป็นต้น ห้องสมุดประชาชนเน้นจัดบริการสารสนเทศและกิจกรรมทุกรูปแบบ บุคลากรให้บริการส่วนใหญ่เป็นบรรณารักษ์ จบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศ แหล่งงบประมาณได้รับจากหน่วยงานต้นสังกัด และมีการประเมินผลการดำเนินงาน มีการสร้างความร่วมมือในการบริการสารสนเทศและจัด-

กิจกรรม (2) ปัญหาการใช้บริการชุมชนของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดนครปฐม ด้านผู้ใช้บริการมีปัญหาการใช้บริการชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับน้อย ได้แก่ ไม่มีเวลามาใช้บริการ และใช้แหล่งสารสนเทศอื่น ส่วนด้านห้องสมุดประชาชนมีปัญหาการใช้บริการชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ระยะเวลาการจัดกิจกรรมน้อย และการบริการไม่ทันสมัยและสะดวก นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ใช้บริการชุมชนแตกต่างกันส่วนอายุและวุฒิการศึกษาต่างกันมีปัญหาการใช้บริการชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 (3) ความต้องการใช้บริการชุมชนของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดนครปฐม ด้านการบริการสารสนเทศมีความต้องการใช้บริการชุมชน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ เปิดบริการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศมากขึ้น ด้านการจัดกิจกรรมมีความต้องการใช้บริการชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรมอย่างทั่วถึง และการจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่าง ๆ ด้านอาคารสถานที่มีความต้องการใช้บริการชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ ปรับเนื้อที่การบริการให้กว้างขวางมากขึ้น และตกแต่งสถานที่ให้สวยงาม และน่าใช้บริการ ด้านบุคลากรมีความต้องการใช้บริการชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ การติดต่อบรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ได้รับความสะดวก และบุคลากรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ยิ้มแย้ม แจ่มใส ด้านทรัพยากรสารสนเทศมีความต้องการใช้บริการชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ เพิ่มจำนวนทรัพยากรสารสนเทศมากขึ้น และทรัพยากรสารสนเทศทันสมัยและทันเหตุการณ์ ด้านครุภัณฑ์มีความต้องการใช้บริการชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ได้แก่ เพิ่มจำนวนคอมพิวเตอร์ และชั้นสื่อมีความสะดวกในการหยิบใช้นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ใช้ห้องสมุดประชาชนที่มีเพศ อายุ อาชีพ และวุฒิการศึกษาต่างกันมีความต้องการใช้บริการชุมชนไม่แตกต่างกัน ส่วนการใช้ห้องสมุดประชาชนต่างกันมีความต้องการใช้บริการชุมชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

พิสมัย หลงเจริญ (2549) ศึกษาเรื่อง *สภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนอำเภอในเขตภาคตะวันออก* ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดประชาชนอำเภอมีสถานที่อยู่ในแหล่งชุมชนสะดวกต่อการศึกษาค้นคว้า มีบุคลากรห้องสมุด จำนวนแต่ละ 1 คน จบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาบรรณารักษศาสตร์ ด้านบริการและกิจกรรม ส่วนใหญ่เปิดให้บริการทุกวัน เวลา 08.30-16.30 น. หยุดวันนักขัตฤกษ์ ผู้ใช้บริการเป็นประชาชน

ทั่วไป นำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ระบบห้องสมุดอัตโนมัติมาใช้ ส่วนใหญ่มีบริการยืม-คืน บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า และบริการแนะนำการใช้ห้องสมุดการจัดกิจกรรมมักจัดในวันเด็กแห่งชาติ และเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ

พัชรินทร์ ชมบุญ (2544) ศึกษาเรื่อง *สภาพห้องสมุดและปัญหาการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนมิติใหม่* ตามนโยบายกรมการศึกษานอกโรงเรียน ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดประชาชนมิติใหม่มีอาคารเป็นเอกเทศ มีแสงสว่างเพียงพอ มีวัสดุ อุปกรณ์ และครุภัณฑ์เพียงพอ ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นประชาชนทั่วไป เปิดให้บริการทุกวัน มีบริการวารสารและหนังสือพิมพ์ บริการแนะนำการใช้ห้องสมุด และมีการจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน มีบุคลากรประจำ 1 คน มีปัญหาการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนมิติใหม่โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีปัญหารายข้อ และมีค่าเฉลี่ยสูงสุด 2 อันดับ คือ ด้านการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ได้แก่ การเก็บข้อมูลความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้บริการห้องสมุดได้ไม่ละเอียด งบประมาณในแต่ละปีไม่เท่ากัน ด้านการจัดการศึกษานอกโรงเรียน ได้แก่ การจัดทำรายการศึกษาผ่านดาวเทียมไทยคม และการประสานงานกับครูประจำกลุ่ม ด้านการจัดการศูนย์ข้อมูลชุมชน ได้แก่ การจัดหาและจัดเก็บข้อมูลทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และด้านศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

ไพโรจน์ แก้วเขียว (2544) ศึกษาเรื่อง *การจัดกิจกรรมตามบทบาท 4 ด้านโดยห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี”* พบว่า ห้องสมุดประชาชนมีการจัดกิจกรรมในด้านการเป็นศูนย์ข้อมูลข่าวสารของชุมชน การเป็นศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชนและด้านการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ด้านการจัดการศึกษานอกโรงเรียนได้มีการจัดห้องหรือจัดมุมการศึกษานอกโรงเรียนเป็นสัดส่วนเฉพาะ จัดหาสื่อการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษานอกโรงเรียน จัดบริการเอกสาร คู่มือ หลักสูตร แบบเรียน ชุดวิชาและโสตทัศนศึกษาของทุกระดับการศึกษาอย่างเป็นระบบและง่ายต่อการศึกษาค้นคว้า มีการจัดบริการบันทึกหรือสำเนาวิดีโอ รายการการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมไทยคมที่น่าสนใจ ด้านการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย มีการจัดนิทรรศการตามวันและสถานการณ์สำคัญต่าง ๆ

มาลี ไชยเสนา (2549) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาบทบาทห้องสมุดประชาชนในสังคมความรู้ ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดประชาชนมีภารกิจ 3 ประการ คือ การจัดการศึกษาตามอัธยาศัย การเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการศึกษาในระบบและการศึกษานอกระบบ และการเป็นศูนย์ข้อมูลชุมชน ผู้ใช้บริการมีความพึงพอใจในการใช้บริการโดยรวมในระดับปานกลาง เหตุผลที่ไม่ใช้ห้องสมุดประชาชนเพราะไม่มีเวลา ความคิดเห็นต่อบทบาทห้องสมุดประชาชนในสังคมความรู้ทั้งผู้บริหารและบรรณารักษ์เห็นว่าห้องสมุดประชาชนมีบทบาทต่อการพัฒนาบุคคลและการพัฒนาสังคม แนวทางพัฒนาบทบาทห้องสมุดประชาชนในสังคมความรู้ คือ รัฐบาลควรมีการออกกฎหมายห้องสมุดประชาชน การดำเนินงานตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 25 ห้องสมุดประชาชนควรเป็นแหล่งจัดเก็บรวบรวมสารสนเทศ ดำเนินงานเพื่อส่งเสริมให้ประชาชนเป็นผู้รู้หนังสือ รู้สารสนเทศ เรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นพลเมืองที่ดีในระบอบประชาธิปไตย

สุรวทย์ วงศ์จันทร์ (2551) ศึกษาเรื่อง การดำเนินงานการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสังคมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของข้าราชการครูที่มีต่อการดำเนินงานการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสังคมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 ทั้ง 4 ด้าน คือด้านการประสานงานกับหน่วยงานองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ด้านการแสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ด้านการให้บริการและพัฒนาชุมชน และด้านการรายงานการจัดการศึกษาแก่สาธารณชน จำแนกตามตำแหน่งข้าราชการครู ประสบการณ์การทำงาน และประเภทสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นข้าราชการครูในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 จำนวน 335 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล เป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับมีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ .98 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่า และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (ANOVA) ผลการวิจัยพบว่า (1) ข้าราชการครูมีความคิดเห็นต่อการ-

ดำเนินการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสังคมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก (2) ผู้บริหารสถานศึกษาและครูมีความคิดเห็นต่อการดำเนินการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสังคมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน (3) ข้าราชการครูที่มีประสบการณ์การทำงานต่างกันมีความคิดเห็นต่อการดำเนินการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสังคมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานี เขต 2 โดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน (4) ข้าราชการครูที่ปฏิบัติงานในสถานศึกษาต่างประเภทกันมีความคิดเห็นต่อการดำเนินการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนสังคมของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอุบลราชธานีเขต 2 โดยรวมและด้านการแสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน ด้านการให้บริการและพัฒนาชุมชน และด้านการรายงานการจัดการศึกษาแก่สาธารณชนไม่แตกต่างกัน ส่วนด้านการประสานงานกับหน่วยงานองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิญา ลีบ่อน้อย (2546) ศึกษาเรื่อง ปัญหาและปัจจัยที่ก่อให้เกิดแรงงูใจของผู้ใช้บริการห้องสมุดประชาชน สังกัดศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า ผู้ใช้บริการห้องสมุดประชาชน มีปัญหาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านบริการ ด้านสิ่งพิมพ์ ด้านวัสดุครุภัณฑ์ มีปัญหาระดับปานกลาง และด้านอาคารสถานที่ ด้านบุคลากร มีปัญหาระดับน้อย ด้านปัจจัยที่ก่อให้เกิดแรงงูใจในการใช้บริการห้องสมุดประชาชนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านอาคารสถานที่ ด้านบุคลากร และด้านวัสดุครุภัณฑ์ มีแรงงูใจระดับมาก ส่วนด้านบริการและด้านสิ่งพิมพ์ มีแรงงูใจระดับปานกลาง ข้อเสนอแนะ คือ ห้องสมุดประชาชน สังกัดศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดอุดรธานี ควรปรับปรุงด้านบริการ ด้านสิ่งพิมพ์ และด้านวัสดุครุภัณฑ์ เพื่อลดปัญหาการให้บริการ และควรปรับปรุงด้านอาคารสถานที่ ด้านบุคลากร และด้านวัสดุครุภัณฑ์ เพื่อให้เป็นแรงงูใจในการใช้บริการห้องสมุดมากขึ้น

งานวิจัยต่างประเทศ

Winston and Paone (2001) ศึกษาเกี่ยวกับ การบริการอ้างอิงและสารสนเทศ สำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่: กรณีศึกษาของห้องสมุดในรัฐนิวเจอร์ซีย์ (New Jersey) ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดยังไม่สามารถให้บริการได้อย่างทั่วถึงสำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่ เนื่องจากมีบุคลากรจำนวนจำกัดไม่เพียงพอต่อผู้ใช้บริการ ที่ต้องการข้อมูลในการทำการบ้าน ทำงานวิจัย หาข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพ หรือความบันเทิงต่าง ๆ

O'Connor (2004) ศึกษาเกี่ยวกับ ห้องสมุดประชาชนตำบลในรัฐเท็กซัส (Texas) ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดมีปัญหาด้านงบประมาณในการดำเนินงาน ทำให้เกิดการร่วมกันในการร่างกฎหมายเพื่อสนับสนุนห้องสมุดประชาชนในรัฐเท็กซัส ให้ดำเนินงานเป็นอิสระไม่ขึ้นกับภาครัฐ เพื่อให้ห้องสมุดได้รับการสนับสนุนมากยิ่งขึ้น

Kaufman (2002) และ Lifka (2001) ที่พบว่า ห้องสมุดประชาชนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ในระยะแรกเพื่อสนับสนุนทักษะกระบวนการเรียนรู้ การช่วยเหลือการเรียนรู้ในช่วงเริ่มแรกของชีวิต ห้องสมุดประชาชนจะต้องแสดงบทบาทสำคัญในการช่วยส่งเสริมความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากข้อมูลจัดกิจกรรมที่เป็นการกระตุ้นความกระหายความรู้และการปรับปรุงตนเองของบุคคล การเรียนรู้และการแสวงหาความรู้ ในภาวะที่องค์ความรู้และวัฒนธรรมสามารถเข้าถึง ได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น ห้องสมุดจะต้องทำหน้าที่เป็นเสมือนประตูสู่ความรู้ ซึ่งมีอยู่ในสถาบันต่าง

Ash (1999) ศึกษาการจัดบริการของห้องสมุดประชาชนสำหรับเด็กวัยรุ่น ใช้วิธีแจกแบบสอบถามแก่เด็กวัยรุ่นที่เข้าใช้บริการห้องสมุดประชาชน ผลการวิจัยพบว่า ห้องสมุดประชาชนจะต้องเลือกและจัดหาวรรณกรรมสำหรับเด็กในชุมชน ให้หลากหลายและสามารถตอบสนองความต้องการในการอ่านของผู้อ่านได้

Gollop (2001) พบว่า ห้องสมุดประชาชนควรจัดบริการด้านสุขภาพ เพื่อบริการความรู้แก่ครอบครัว ห้องสมุดประชาชนจะต้องมีบทบาทและจัดบริการในด้านการพัฒนาชุมชน